

18659

371.19

5.60

1896

2010

2001

ՄԷՅՐԻ ԼԱՅՆԻ

Printed in Turkey

371.19

U-60

ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ԳՈՐԾԸ

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک ۱۴ شوال ۳۱۳ و ۱۶ مارت

۳۱۲ تاریخلی و ۳۰ نومرولی رخصتنامه سیله نشر اولمشدر

مصارف آمریقان میوز شرکتی طرفندن تسویه اولندرق طبع اولمشدر

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՅԱԿՈԲ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

1896

374

U-60

41

8715

374
N-60

Printed in Turkey

ԱՂԶԿԱՆՑ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԳՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԻՆ

ՄԷՅՐԻ ԼԱՅԸՆԻ

ԿԵԱՆՔԸ ՆԻ ԳՈՐԾԸ

—→→→→→←←←←←—

Այլ կանց բարձրագոյն դաստիարակու-
թեան մեծ գործը որ այսօր բովանդակ քա-
ղաքակրթեալ քրիստոնեայ աշխարհին ուշը
գրաւած է, իր ծայրագոյն դարդացման հա-
սած է Սնկլո-Սաքսոն ցեղին բնակավայրե-
րուն մէջ և այդ ցեղին ազդեցութեամբ՝ աշ-
խարհի այլ և այլ կողմերը։ Այս չարժուժը իր
կազմակերպեալ ու կարգաւորեալ ձևով, մի-
այն գրեթէ վաթսուն տարիէ հետէ սկսած է։
Ծնունդ առաւ Մէյրի Լայընէ, և մինչև այ-
սօր, անոր մտքին ու նկարագրին, և անոր
զարմանալի գործադրական կարողութեանց
կը պարտի իր յաջողութեան լաւագոյն ու
մնայուն հանգամանքները։

Հոս կ'ուզենք Մէյրի Լայընի կենաց և
կատարած գործին վրայ համառօտ տեղե-
կութիւն մը տալ, որպէս զի, եթէ կարելի
է, այդ յոյժ փայլուն կենաց շողերը ցոլա-
նան մեր ժամանակի ու մեր երկրի աղջ-
կանց դաստիարակութեան համար մեր գծած
ծրագիրներուն վրայ։

Մեր պատմութիւնը երեք շրջանի պիտի բաժնուի, առաջինը պիտի պարունակէ երեսունընթեք տարի, Օր. Լայընի ծնունդէն մինչև այն ժամանակը երբ նա ձեռնարկեց հաստատել Մաունթ Հոլեոքի վարժարանը. երկրորդը՝ տասնըհինգ տարի, Օր. Լայընի վարժարանին հիմնարկութեան մեծ ձեռնարկը սկսելէն մինչև իր մահը. և երրորդը՝ քառասունըհինգ տարի, իր մահէն մինչև այսօր։ Այս վերջին շրջանը պիտի պարունակէ իր ազդեցութիւնը մահուանէն ետեւ։

ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆ

ՕՐ. ԼԱՅՈՒՆԻ ԾՆՈՒՆԴԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԱՆՈՐ ՄԵԾ ՁԵՌՆԱՐԿՆ
Ի ՍԱՌԻՅՉ ՇԷՏԵՒ

Մէյրի Լայըն ծնաւ Միացեալ Նահանգաց Մասաչուսէց նահանգին Պըքլէնտ քաղաքը, 1797 թետր. 28ին։ իր նախնիքը թէ՛ հօր և թէ՛ մօր կողմէ նշանաւոր էին երկարակեցութեան, ազնիւ նկարագրի և ջերմ կրօնասիրութեան համար։ իր հայրը, որ մեռաւ մինչ Օր. Լայըն գեռ վեց տարեկան էր, շատ քաղցրաբարոյ մարդ մըն էր, մէկը չէր յիշեր որ բարկացոտ խօսք մը հանած ըլլայ բերնէն։ իր ծանօթները շատ կը սիրէին, ու յաճախ կը կանչէին զինք երբ տազնապ, հիւանդութիւն կամ մահ ունենային։ Օր. Լայըն

իր վերջի տարիներուն մէջ մեծ խանդաղատանքով ու ակնածութեամբ կը յիշէր զնա։ Թէպէտ այդ հօրը մահը տարին և զաւակները յետին չքաւորութեան մէջ չձգեց, սակայն ասոնք իրենց լեռան վրայի ազարակին մէջ չարաչար աշխատելով միայն կը հանէին իրենց օրապահիկը։ Մէյրի եօթը զաւակաց հինգերորդն էր։ իր մայրը երեսունըվեց տարեկան հասակին մէջ այրի եղաւ, և դիւցազնական առաջադրութեամբ դօտէպընդեցաւ ընտանիքին թէ՛ հայրը և թէ՛ մայրը ըլլալու — փոքր ազարակին արդիւնքով զաւակները պահելու, կերակրելու, հագուեցնելու, կրթելու և պատրաստելու զանոնք որպէս զինարատ ու ազնիւ կեանք վարեն։

Այդ լեռնային մաքուր օդին, ծառերուն մէջ, բլուրներուն վրայ, գետակներուն քով Մէյրի ստացաւ այն ֆիզիքական կորովը որով կարող եղաւ տոկալ յետագայ տարիներուն տքնութեանց ու հոգերուն ճնշումին, որք թերևս ուրիշներ վաղահաս գերեզման մը պիտի իջեցնէին։ Հոն, խնամոց ներքև մօր մը որ բոլոր շրջակայից համար բարեգործութեան հրեշտակ մըն էր, Մէյրի սորվեցաւ ամէն մարդ սիրել, և ամբողջ կենաց մէջ այնքան զուարթ սիրտ մը կրել որ իր չափահասութիւնը քաջ ճանչցող անձ մը կ'ըսէ, “իր դէմքին վրայ երբեք չտեսայ կնճիռի հետք մը։” իր ամառուան զգեստին քթանը, և ձմեռուանին բուրդը ազարակէն կ'ելլէին,

և մայրը կը գործէր զանոնք իր մանոցով (սեփեփ) ու հորով (սեփեփ) մինչև որ իր աղջիկները կարող եղան իրեն օգնել: Ներկերը ազարա- կէն կը հայթայթէին կամ գիւղէն կը գնէին: Այսպէս Մէյրի պզտիկուց սորվեցաւ քիչով շատանալ, և որ լաւագոյն է, յօժարակամ ձեռքովը աշխատիլ օգնելու իր մօրը այդ քիչը ձեռք բերելու: Կը սիրէր տեսնել քթանին անիլը, դիտել ոչխարներուն ասրակտուրը ըլլալը, և թերևս նաև գառնուկներուն հոգ տանիլ: Իր կօշիկները կը շինուէին գիւղը, իրենց պարարած հորթին մօրթէն: Մէյրի կ'օգնէր շինել ասուեակները (ֆաֆէլ), վերմակները ու ծածկոցները, որոց մէկ կողմը կապոյտ էր ձմեռուան համար և միւսը ճերմակ՝ ամառուան համար: Շաքարը կը շինէին գարնան սկիզբները իրենց պարտէզին գոգիէն (սեփեփ) և ամբողջ տարուան համար կը բաւէր: Մէյրի յաճախ իր ձեռքովը շաքար, խնձոր կամ ալիւր կը բաշխէր աղքատներուն: Մայրը սովոր էր ըսել, «Բան մը անպիտան մի՛ կոչեր ցորչափ տակաւին օգուտ մը կրնայ ունենալ: Խնայութիւն ու անձնուրացութիւն երկու մեծ ակեր են որ բարեսիրութեան աղբիւրներուն ջուր կը հայթայթեն: Ի գործ դիր զանոնք ֆրիստոսի համար, սակայն անոնց վրայ շատ քիչ խօսէ:» Շատեր կը փափաքէին իրենց թանկագին տունկերը Մէյրիի մօրը պարտէզը գնել, վասն զի կ'ըսէին, «Որքեւարի Լայընի պարտէզը ամէն բան անփնաս կը մնայ:»

Օր. Լայընի բոլոր կենաց մէջ մտքէն չէր ելլեր հօրը մահուան յաջորդող առաջին ձմեռը, մանաւանդ թախանձագին ջերմեռանդութիւնը իր մօրը աղօթքներուն, որոնք կ'ընէր իր զաւակաց հետ ու անոնց համար՝ ոչ այնչափ որպէս զի երկրաւոր օրհնութիւն ընդունէին, այլ որպէս զի ըլլային ճշմարիտ ու նախանձաւոր քրիստոնեաներ: Այս աղօթքներուն պատասխան տրուեցաւ: Մանկութեան միջոցին Մէյրիի դաստիարակութեան պատեհութիւնները սահմանափակ էին: Թէև մայրը չէր այսօրուան իմաստով մշակեալ կին մը, սակայն իր զաւակաց աւանդեց շատ մը բաներ որ դրին բարձրագոյն դաստիարակութեան մը հիմը. և Օր. Լայըն, թէպէտ երբեք չամուսնացաւ, սակայն միշտ ընտանեկան կենաց հանգէպ ունէր անչափ ջերմ խանդաղատանք մը որ դպրոցի մը իր գաղափարականը ընտանեկան կենաց վրայ ձևեց և ասոր համար յաջողեցաւ: Այս կէտը դարձեալ պիտի շօշափենք տետրիս երկրորդ Մասին մէջ, որովհետև մեծ ազդեցութիւն ունեցած է Օր. Լայընի գործին ու անոր հիմնարկած դպրոցին վրայ: Սաութհ Զէտլիի վարժարանին մէջ իր աշակերտներուն օրը ըսաւ, «Մեր մեծ մայրերը սոսկ տուն դարձնող չէին: Իրաւ քիչ դերը կը կարգային, սակայն աղէկ մը կը կարգային զանոնք, խորունկ կը խորհէին, և անոնցմէ շատեր միտքերնին լաւ մշակած էին:» Հարիւր

վաթսուն տարի առաջուան Նոր Անգղիոյ (Միացեալ Նահանգաց հիւսիսային արեւելեան մասը) տունները մէյմէկ ճշմարիտ մանկապարտեղ էին, այն աստիճան՝ որուն այսօրուան փոքր տղայոց քիչ դպրոցներ հասած են: Բնական է որ առաջին տարիները մանուկը մօրը քով անցընէ: Հօն, Նոր Անգղիացի զաւակը կը սորվէր բացարձակ հնազանդութիւն: Ոչ մի ուսուցիչ Նոր Անգղիոյ ընտանեաց հայրը ու մայրը գերազանցած է մանկանց սիրալոթար հնազանդութիւն սորվեցնելու մէջ: (Յիշուելու է թէ կը խօսինք այն սերունդին վրայ որ 276 տարի առաջ Անգղիայէն Նոր Անգղիա գաղթեցին): Այս է մին նկարագրի կազմութեան առաջին քայլերէն, և դեռատին հաւատքի ու Աստուծոյ հնազանդութեան մէջ կրթելու ամենէն անվրէպ ճամբաներէն: Նոր Անգղիոյ տան մանկապարտեղին մէջ մանուկը աշխատասիրութիւն կը սորվէր: Առաւօտուն լուսնալէն սկսեալ մինչև իրիկուն, և երկուշաբթի առաւօտէն մինչև Շաբաթ իրիկուն, վաղանձները վերջին աստիճան քիչ ըլլալով, հարիւր վաթսուն տարի առաջուան Նոր Անգղիոյ տունը ժրջանութեան փեթակ մըն էր: Եւ այս ճշմարիտ էր այդ ընտանեաց ամէն մէկ անդամին, հօրը ու մօրը, որդւոյն ու դուստրին համար: Յաճախ սպասաւոր կամ ապաստահի չունէին, և երբ ունենային, չէին գործածեր զանոնք իբրև սպասաւոր, այլ իբրև օգնական, ու այդ ալ ոչ թէ որպէս զի ըն-

տանեաց տէրը կամ տիրուհին հանգիստ կեանք անցընեն, այլ որովհետև տանը ու ագարակին մէջ գործերն այնչափ շատ էին որ իրենք չէին բաւեր: Փոքրիկներուն ձեռքերն ալ կը վարժեցնէին աշխատելու, հօրը և մօրը օգնելու՝ ամենէն մատաղ հասակէն:

Կարգ կանոնի ու ճշգութեան դասեր կ'աւանդուէին Նոր Անգղիոյ տուներուն մէջ: “Ամէն բանի համար տեղ մը և ամէն բան իր տեղը,” նշանաբան մըն էր զոր ծնողները ստէպ կը յեղյեղէին իրենց զաւակաց: Վա՛յ անհոգ, թոյլ, տղուն, թէ՛ ըլլար տունը թէ՛ դաշտը: “Բաւական լաւ է”, ըսելու առիթ ունենալ չէր գոհացներ հայրը կամ մայրը: Մանուկները դողդոջուն ձեռքերով կը բերէին իրենց կատարած գործը ծնողաց աչքին առջև, աներկբայ ըլլալով թէ ամենափոքր յանցանքը կամ պակասութիւնը պիտի տեսնուէր և պարսաւուէր: Աշխարհիս մէջ եղած չէ աւելի երջանիկ սիրտ մը քան Նոր Անգղիացի մանկան մը սիրտը, երբ հարիւր անգամ անյաջող ելլելէ ետև իր գործը ծնողաց արծուի աչաց նման սուր աչքերուն քննութեան ենթարկած է, չօշափել տուած է զայն անոնց անվրէպ ձեռքերուն, և յետոյ ժպիտի մը փայլիլ տեսած է իր հօրը կամ մօրը երեսը ու լսած է անոր սրտին խորէն ըսուած սա խօսքերը, “Ապրիս զաւակս:” Միայն մեր Տէրոջը վերջին “Ապրիս”ը պիտի ըլլայ ասկէ աւելի բարձր գովեստ:

Բացարձակ ճշմարտախօսութիւն, միշտ ու ամէն մարդու, մին էր այն դասերէն որ կ'ուսուցուէին Նոր Անգղիոյ տուներուն մէջ: Նոր Անգղիացի ամէն քրիստոնեայ մանկան կը սորվեցնէին մահէն աւելի սոսկալ սուտ խօսելէ, և ոսկիէ ու գոհարներէ աւելի սիրել ճշմարտութիւնը: Նոր Անգղիացի զաւակին խօսքին միշտ կրնայիր վստահիլ: Նոր Անգղիոյ տանը մէջ Աստուծոյ խօսքը ու Աստուծոյ Օրը ականածանօք կը յարգուէին: Կիրակի օրը Շաբաթ գիշերէն սկսեալ կը պահուէր յետին զդուլութեամբ, ամէն աշխարհային գործերէ ետ կենալով: Կիրակի օրուան պատրաստութիւն կ'ըլլար Շաբաթ օրը: Եւ ամբողջ կիրակի օրը, առտունէ մինչև գիշեր, տեղի կ'ունենային հրապարակային ու ընտանեկան պաշտամունքներ և կ'աւանդուէին Մօլորք Գրոց դասեր: Բացի այն պարագայէն երբ հիւանդութեան պատճառաւ տունը կենալ կը ստիպուէին, ահողջ ընտանիքը եկեղեցի կ'երթային, օգը պայծառ ըլլար կամ փութորկալից, աղօթատեղին մօտ ըլլար կամ հեռի: Մինչև իսկ ամենէն պզտիկները իրենց մայրերէն կը սորվէին կիրակի օրուան զբօսանքները զանազանել շարթուան բոլոր միւս օրերուն զբօսանքներէն: Եւ լաւագոյն բանը սա էր որ բոլոր այս դասերուն մէջ հայրերը և մայրերը ոչ միայն դասատուներ էին, այլ նաև շարունական կատարեալ օրինակներ: Սակայն այս հիմնական դասերէն ի

զատ, Նոր Անգղիոյ զաւակներուն՝ տան մէջ խնամով կ'ուսուցուէին գրքի հմտութեան առաջին տարերքը: Բազմաթիւ մանուկներ երբ իրենց դպրոցական կեանքը կը թեւակոխէին՝ արդէն իսկ գիտէին լաւ կարգալ, գեղեցիկ դրել, և քիչ մըն ալ մտաւորական թուաբանութիւն: Եւ սովորաբար չափահաս տղայք ձըմենային երեկոյները փոքր գործերը աւարտելէն ետև, ցերեկուան ուսումները կը շարունակէին, յաճախ հայրը և մայրը ունենալով քննիչ, որ աւելի խիստ էին քան քննութեան համար ընտրուած քննիչները:

Այսպիսի մանկապարտէզի մը մէջ էր որ Մէյրի Լայըն անցուց իր մանկութիւնը: Սյգ-Ժամանակ դեռ չկային հեռաձայն, ձայնագիր, շոգենաւ, երկաթուղի, հեռագիր և ելեկտրական լոյս, և մինչև անգամ չէին երազեր ձեռակերտական մեծ հաստատութիւններու վրայ որոնք այսօր կ'ողողեն զաշխարհ մարդոց պէտք եղած և պէտք չեղած բաներով: Ի՛նչ անգործութիւն կը տիրէր յայնժամ ի Նոր Անգղիա, ամառը անոր արեւափայլ դաշտերուն ու խաղաղ տուններուն մէջ, և ձմեռը անոր ձիւնազարդ, սառնապատ բլուրներուն ու հովիտներուն մէջ: Սակայն և այնպէս մօմէ կամ կիտաճարպէ կանթեղը կը լուսաւորէր փոքր խումբեր որ երկայն երեկոները կը բոլորուէին գեղջուկ կրակներու շուրջ, ուր սէրը օրէնք էր, ուր մաքուր, ճշմարիտ և հաւատարիմ կենցաղը իր բոլոր

գեղեցկութեամբ կը փայլէր երեկոյեան և առաւօտեան լուսաւորին լոյսին նման փափուկ ու ջինջ լոյսով:

Ճիշդ այսպիսի տուն մըն էր Մէյրի լա-յընի առաջին դպրոցը: Եւ մինչ դեռ հինգ տարեկանէն աւելի չէր, սկսաւ յաճախել մօրը տունէն կէս մղոնի չափ հեռի գտնուող փոքր դպրոցը, տարւոյն այն ժամանակները երբ բաց կ'ըլլար, իբրեւ դպրոցական, առաջին օրէն մինչև վերջը Մէյրի իր հասակակից բոլոր միւս աշակերտներէն շատ առաջ էր: Մեծապէս կը սիրէր գիրքերը: Դիւրաւ կըրնար գոյ ընել: Թուաբանութեան ու մաթեմատիքայի միւս բոլոր ճիւղերուն մէջ կը հասկընար ամէն սկզբունք ու գործողութիւն, գրեթէ առաջին ակնարկով: Սակայն և այնպէս, մինչև որ քսան տարեկան չեղաւ չունէր դաստիարակութեամբ ուրիշ պատեհութիւն բայց միայն մօտակայ հասարակ դպրոցներուն մատակարարածը: Քանի մը տարի, տասներհինգ տարեկան հասակէն սկսեալ, եղբօրը ընտանիքին մէջ տնարարութիւն կ'ընէր: Մինչ տասներեօթը տարեկան էր, առաջին անգամ դասատուութիւն ըրաւ: Ո՛րչափ քիչ տեղեակ էր, ո՛րչափ քիչ տեղեակ էին ուրիշները յայնժամ թէ ինչ մնայուն ու աշխարհածաւալ օգտակարութեամբ գործ մը կը սկսէր նա Ամերիկայի Մասաչուսէթ նահանգին Շէլլըրն Ֆիլս կոչուած փոքրիկ քաղաքին մէջ: Մարդ կը ժպտի երբ իմանայ իր

թոշակը . . . չաբաթը երեք քառորդ տոլար, կամ իբր տասներութը դահեկան, հանդերձ կերակրով ու բնակութեամբ: Ինչպէս այդ ժամանակին սովորութիւնն էր, կարգով բոլոր աշակերտաց տուները կը բնակէր: Կ'ըսէ թէ ըստ կարգադրութեան, իւրաքանչիւր աշակերտի տունը հինգ օր կը կենար: Ասկէ կը հետեցնենք թէ իր աշակերտաց թիւը քսանի չափ էր: Ստոյգ ապացոյց կայ թէ իր աշակերտները և անոնց ծնողքը շատ կը սիրէին ու կը յարգէին զինք, թէ նա կ'օգնէր իր աշակերտներուն թէ՛ դպրոցին մէջ թէ՛ դպրոցէն դուրս, թէ միշտ պատրաստ էր ձեռնտու ըլլալ մանողներուն ու կտաւ գործողներուն, ինչպէս նաև տնարարներուն: Սակայն դեռահաս վարժուհին ուրիշներուն չափ գոհ չէր իր յաջողութենէն: Յիրաւի այնչափ քիչ գոհացում կու տար իրեն իր ըրածը որ այդ ամառը շատ անգամներ որով չեց ա՛լ վարժուհիութիւն չընել: Տարիներ ետքը միշտ կ'ըսէր իր աշակերտներուն, “Եթէ վարժուհիութեան սկսիք և չյաջողիք, շարունակեցէք դաս տալ մինչև որ յաջողիք:”

Մինչև իսկ Մաունթ Զոլեոքի վարժարանին մէջ իր կատարած մեծ գործին մինչև վախճանը իր թոշակը միշտ էր ինչ որ այսօր շատ ողորմելի պիտի թուի մեզ, սակայն ինք բոլորովին անտարբեր էր այդ մասին: Սովոր էր ըսել, “վարժուհիները մեծ վարձատրութիւն անկալելու չեն: Նոյն ոգիով ստանձ-

ներու են վարժուհիութիւնը ինչպէս Տէրոջը ծառան կը ստանձնէ քարոզչութիւնը։”

Երբեմն իր աշակերտներուն կը խօսէր ուսուցչութեան երանութեան, երկնից մէջ վարձատրութեան, և մինչև իսկ աշխարհիս մէջ վարձատրութեան վրայ որ է երախտագէտ սրտերու սէրը, և կ’ըսէր թէ իրենց կեանքը ուսուցչութեան նուիրել կարենալը հաճելի առանձնաշնորհութիւն մը համարելու են։

1817 տարւոյ աշնան, մտաւ Էշֆիլտ քաղաքին Սէնտրըքըն ակադեմիան որ իր տունէն չորս հինգ մղոն հեռի էր։ Այդ ժամանակ մէկը ըսած է իրեն համար, “Իմացակա նութիւն կտրած է, չգիտեր թէ խնամելու մարմին մը ունի։” Սակայն իր ջերմ ու անկեղծ սիրտը շուտով գրաւեց ընկերներուն համակրութիւնը ու վստահութիւնը։ Իր ամբողջ երեւոյթը այդ ժամանակ այնքան անզուգական էր, ուսման մէջ իր յառաջդիմութիւնը այնքան անօրինակ, իր լայն, արթուն դէմքը այնքան հրապուրիչ՝ որ ոչ ոք որ անդամ էր այդ ակադեմիային կրնար երբեք մոռնալ զնա, ոչ ալ կրնար մոռնալ թէ ինչպէս ուսանողները գիրքերնին վար կը դնէին երբ Մէյրի կը սկսէր իր դասը ըսել։ Կը տեսնէին թէ թէպէտ տակաւին չյղկուած, սակայն շողշողուն ադամանդ մըն էր։ Իր ծախքերուն համար իր վճարելի ստակը չատքիչ էր։ Կորը գումար մը ընդունած էր եղ-

բօրմէն, քիչ մը բան ալ ինք չահած էր իր ձեռաց աշխատութեամբ ու վարժուհիութեամբ։ Երբ քիչ մը ստակ ալ չահելու համար դըպրոցէն ելլելու վրայ էր, ակադեմիային խնամակալները քուէարկեցին ձրիաբար անոր շնորհել ակադեմիային բոլոր պատեհութիւնները, այսինքն դաստիարակութիւն, գրատուն, ևն., սակայն ոչ բնակութիւն ու կերակուր։ ասոր վրայ Մէյրի որոշեց վարժուհիութեան պատրաստուիլ։ Յետին ծայր խրնայողութիւն քաւ ուտեստի ու բնակութեան և հանգերձի ծախքերը հանելու համար։ Այն ընտանիքը որուն մէջ Մէյրի կը կենար, կը հաւատային թէ օրը չորս ժամէն աւելի չէր քնանար, և իր բոլոր միւս ժամանակը, հապճեպով կերուած ճաշերուն դրամած ժամանակէն դատ, միշտ կ’ուսանէր։ Թէպէտ Ակադեմիային մէջ այդ ատեն կային առաջնակարգ ուսանողներ, սակայն ոչ ոք կրնար անոր չափ լաւ դաս ըսել։ և այնչափ շուտով կը սորվէր իր դասերը որ ուսուցիչը իրեն արտասովոր դասեր տուաւ որպէս զի կանոնաւոր դասերը իր դասընկերներուն չափ սորվի և անոնցմէ առաջ չանցնի։ Սակայն իր կարողութիւնները որչափ որ կը ծանրաբեռնուէին՝ այնչափ կը թուէր թէ կը զօրանային։ Վերջապէս ուսուցիչը անոր տուաւ Լատիններէն ֆերականութիւնը, պատուիրելով որ արտասովոր դասերը ձգէ մինչ այդ քերականութեան գլխաւոր մասերը դոց կ’ընէ,

կարծելով որ սա շարաթններով պիտի գրա-
ղեցնէ զնա: Գիրքը դասատուին դարձուց
եւեւ օրէն, ամբողջը կատարելապէս սորված:

Շուտով ամէն կողմէ իրմէ դաս առնելու
մեծապէս փափաքողներ ելել սկսան: Այս-
պէս մէյ մը կ'ուսանէր, որ յաճախ մասնա-
ւոր նիւթ մը կ'ըլլար՝ որուն մէջ կը զգար թէ
տկար էր, մէյ մը դասատուութիւն կ'ընէր
այնպիսի անձերու կամ կարգերու որոց վը-
ճարումները զինք կարող կրնային ընել վե-
րստին ուսման պարապելու համար պահան-
ջուած գումարը վճարել: Այսպէս ի ֆօնուէյ
թէ՛ դասատուութիւն կ'ընէր թէ՛ կը սորվէր
բնական գիտութիւն ու Գծագրութիւն, բը-
նակելով Տր. Հիլքոքի ընտանեաց մէջ որ յե-
տոյ եղաւ Ամէէրսթ Գոլէճի տնօրէն ու իր
ցկեանս բարեկամը:

Հիմա կու գանք այն դէպքին որ երկու
տէսակէտով Օր. Լայընի կենաց համար շատ
կարևոր չըջան մը եղաւ, այսինքն 1821ին քը-
սանըչորս տարեկան հասակին մէջ Մասա-
չուսէց նահանգին Պայֆիլտ քաղաքը բնակող
Պատ. Ճոզէֆ Էմբրսընէ դաս առնել սկսիլը:
Մէյրիի համալսարանի և ներդաշնակ մտաւորական
զարգացումը այս ժամանակ ծնունդ առաւ:
Հիմա սկսաւ ստանալ մտքի այն մարդանքը
որ ամէն հմտութենէ գերազանց է. իր
Պայֆիլտ կենտրոն սկիզբներն էր որ հաս-
տատ առաջագրութեամբ և իր հոգևոր
կարօտութիւնը սրտին խորէն զգալով ինք-

զինք նուիրեց ֆրիստոսի ծառայութեան:
Այս ժամանակէն սկսեալ մինչև իր կենաց
վախճանը, ոչ միայն համադմամբ, այլ գործ-
նականապէս՝ իրեն համար իր պարտականու-
թիւնը դէպ Սոտուած ամէն բանէ առաջ էր,
հաւատք ու սրտի նուիրումը ամէն սոսկական
մտաւոր զարգացումէ գեր ի վերոյ էր: Այս-
պէս կ'ապրէր և կ'ուսուցանէր: Այս հա-
մադմանց ու սկզբանց վրայ էր որ յետոյ
Մաունթ Հոլեոքի վարժարանը կանգնուեցաւ.
ասոնք էին տարերքը որոյմով սնան հազա-
րաւոր աղջիկները որոց միաքերուն ու նկա-
րագիրներուն իր ուղած ձեւը կու տային իր
հոռիկու և վարժ ձեռքերը:

Մր. Էմբրսըն շուտով հասկցաւ թէ Օր.
Լայընի միտքը արտակարգ կարողութիւն ու-
նի, և թէ յարատե կրթութեան ենթարկ-
ուելու է որպէս զի անոր լման զօրութիւնը,
գեղեցկութիւնը և ներդաշնակութիւնը ի
յայտ գայ: Ասկէ առաջ գիրքերու գիտու-
թիւնը շատ դիւրաւ կը սորվէր, սակայն դեռ
չէր գիտեր իր հմտութիւնը գործածել: Դեռ
չէր կրնար զանազանել գիտութիւնը իմաս-
տութենէ: Մր. Էմբրսընի առաջնորդու-
թեան տակ, սորվեցաւ իր մտքին ու հմտու-
թեան տէր ըլլալ և գործածել զանոնք: Մր.
Էմբրսըն տեսաւ նաև թէ Մէյրի պէտք ու-
նէր իր անձը ֆրիստոսի նուիրելու, վասն զի
դեռ կատարելապէս նուիրած չէր իր անձը,
իր կարողութիւնը և կեանքը ֆրիստոսի հա-

մար իր սերունդին ծառայելու: Գրեթէ անմիջապէս միջոցներ ձեռք առաւ զայս գործադրելու, և Մր. Էմբրսընի խմաստուն կըրթութեան ներքեւ իր ամբողջ ուսման ընթացքին բնական հետեւանքն եղաւ առողջ, յըղկեալ և հասուն մտաւորական զարգացում: Նոյն ինքն Օր. Լայըն վերոյիշեալ մարդուն ազդեցութեան ներքեւ մտնելը միշտ կը նկատէր իր կենաց համար կարեւոր թուական մը: Մէյրի, մահուանէն քիչ առաջ, ըսաւ թէ աւելի բան կը պարտէր Մր. Էմբրսընի քան ուէ ուրիշ ուսուցիչի: Թէ՛ ուսուցչութեան թէ՛ ուսման մէջ, էական կարեւորութիւն ունի լաւ սկզբնաւորութիւն մը ընել, և Մէյրի միշտ կը զգար թէ զայդ ըրաւ ի Պայֆիլտ: Այս դպրոցը կը նկատէր իբրեւ այն տեղը ուր սորվեցաւ թէ ճշմարիտ դաստիարակութիւնը կը նշանակէ ուսանելէ ու դասը ըսելէ աւելի բան մը, կը նշանակէ իւրացնել ու գործադրել գործերու մեծ սկզբունքներ, սրտին մէջ վառել զօրաւոր փափաք մը ուրիշներուն երջանկութեան համար աշխատելու: Մինչ Պայֆիլտ կը գտնուէր, բան մը որ յետոյ միշտ իրեն յատուկ եղաւ իբրեւ վարժուհի և դպրոցի տնօրէնուհի՝ իր համոզմանց մէջ բարձր տեղ մը գրաւեց, այսինքն Սուրբ Գրոց խնամոտ ուսման բարձր դիրք տալ ամէն կատարեալ դաստիարակութեան դասընթացքի մէջ:

Մինչ անոր ուսուցիչները հաճոյք կը զգա-

յին իրենց աշակերտէն և կը փափաքէին առնոր հրաշալի կարողութիւնները ըստ պատշաճի զարգացնել, Մէյրի երախտագիտութեամբ ամէն թեւադրութիւն միտք կը պահէր ու կը ջանար անմիջապէս գործադրել զանոնք: Իր հաւատոյ կենաց մէջ, այդ ատեն շատ խոնարհ, պարկեշտ և զգուշաւոր էր:

1821 տարւոյ աշնան Էշֆիլտ վերադարձաւ Սէնտըրսըն Ակադեմիային մէջ վարժուհիութիւն ընելու: Իր մեծարանքը Սուրբ Գրոց մասին այնչափ ջերմ էր և պատկառանքը այնչափ խոր որ դաս տուած ատեն կը յիշէր և կը ցոլցնէր այդ գիրքին գեղեցկութիւնը ու վսեմութիւնը: Նաեւ մեծ ախորժով կը խօսէր բնական կրօնքի սկզբանց վրայ. և երբ բնական գիտութիւն — աստղաբաշխութիւն, ևն. — կ'աւանդէր, ամենեւին առիթ չէր փախցնել իր աշակերտուհեաց մտքին վրայ տպաւորելու Աստուծոյ զօրութիւնը, իմաստութիւնը և բարութիւնը որ կը տեսնուի իր գործերուն մէջ: Սակայն և այնպէս, դեռ չէր ջանար այնչափ յայտնի կերպով, որչափ երբ իր անփոփոխ սովորութիւնն էր ընել յետագայ տարիները, իր սաներուն սրտերուն վրայ գործադրել կրօնի գործնական ճշմարտութեանց հոգեկան զօրութիւնը: Քրիստոսի համար աշխատելու փափաքը՝ դեռ չէր իր սրտին անյադ տենչանքը, ինչպէս եղաւ ետքը:

Տասներեք տարի, 1821էն մինչև 1834, մեծաւ մասամբ ուսուցչութիւն ըրաւ, և այս

էր իր զբաղումը նաև 1824էն մինչև 1834 ամբողջ տասը տարիներուն միջոցին: Նաև այս ժամանակին վեց եօթը տարիներուն մէջ, երբ կը գտնուէր ի Տէրրի ուր իրեն ընկեր ունէր Օր. Կրանթ և յիփսուիչ՝ տարւոյն մեծ մասը դպրոց կը վարէր մեծ յաջողութեամբ, և տարւոյն միւս կիսուն մէջ այդպէս կ'ընէր երբեմն Պըքլէնտ, երբեմն Էշֆիլտ, երկու տեղերն ալ իր բնակավայրը ըլլալով: Սոսկ այս երկու գործերն ալ միատեղ ընելուն իր առողջութիւնը աւրել սպառնալուն համար էր որ 1830էն ետեւ հարկադրուեցաւ միայն իփսուիչի գործը շարունակել, մինչև որ վերջապէս, չորս տարի ետքը, ամէն ուրիշ գործառնութենէ հրաժարեցաւ՝ իր բոլոր ժամանակը յատկացնելու այն գործին զոր հիանալի կերպով կատարեց իրկենաց վերջին տասնըհինգ տարիները:

1821էն մինչև 1834, տասներեք տարիներուն միջոցին առանց իրեն կամ ուրիշ մէկու մը գիտնալուն կամ երազելուն, կը պատրաստուէր այն աւելի մեծ գործին որ իրեն համար պահուած էր: Այդ տարիները անդու կը պատրաստէր և իր գործով կը լուսաբանէր ու կ'իրականացնէր աղջկանց լիակատար դաստիարակութեան համար հաստատութեան մը իր գաղափարականը: Կ'ամբարէր այն փորձառութիւնը վարժուհիութեան, իր աշակերտաց հանդէպ հոգածութեան ու կազմակերպեալ կրթութեան, յա-

ջող վարչութեան վերաբերեալ ամէն բաներուն մէջ զանոնք դաստիարակելու մասին, և ի գործ կը դնէր այն աղղեցութիւնը աշակերտաց վրայ, անոնց ծնողաց վրայ, պաշտօնական բարձրաստիճան անձանց վրայ, որ վերջին աստիճան պիտանի ու կարևոր եղան իր մեծ ձեռնարկին համար ի Սաութհ Զէտլի:

Շահեկան ու հետաքրքրական է նաև հետեւի Օր. Լայընի, այդ տասներեք տարիներուն միջոցին առած իւրաքանչիւր քայլին որով անոր միտքը ու նկարագիրը և աղղեցութեան կարողութիւնը զարգացան, սակայն տետրակիս փոքրկութիւնը կ'արգիլէն մեզ: Թէ՛ ի Տէրրի և յիփսուիչ թէ՛ ի Պըքլէնտ, այսինքն, թէ՛ այն կազմակերպեալ դպրոցները ուր Օր. Կրանթ իրեն ընկեր էր, և թէ՛ իր տան մէջ անկախ ձեռնարկը, կրնայ ըսուիլ թէ ընդարձակ ասպարէզ կը հայթայթէին կանացի լուսագոյն կարողութեանց: Երկու դպրոցներն ալ միանգամայն կը վարէր և վրտանդ կար որ հիւանդանար, վասն զի գրեթէ անկարելի էր զինք համոզել որ ձգէ մին: Դժուար է ըսել թէ ո՞ր տեղը իր աշխատութիւնները աւելի արդիւնաւոր էին, վասն զի չատդժուար եկաւ իրեն որոշել, երբ հարկադրուեցաւ մէկէն հրաժարիլ, թէ որմէ՛ հրաժարելու էր: Ի Պըքլէնտ իր վարած դպրոցին աշակերտաց թիւը քսանըհինգէն հարիւրի բարձրացած էր, և այս աշակերտաց գրեթէ բոլորը չափահաս աղջիկներ էին, որ կու գային

Օր. Լայրնի՝ աւելի լաւ պատրաստուելու վարժուհիութեան: Բաց աստի, ձմեռնային շրջանի մը միջոցին խորարմատ ու զօրաւոր հոգեւոր արթնութիւն մը սկսաւ դպրոցին մէջ: Սոոր մէջ կը տեսնենք լաւագոյն ապացոյցը վերը յիշուածին, այսինքն թէ մինչ Օր. Լայրն կը շարունակէր դաստիարակել ու կրթել դեռատիները՝ հետզհետէ աւելի առաջնութիւն կու տար աստուածաշնչական պատուէրներուն իրենց ամենէն անհատական ու գործնական ձևով, խորապէս զգալով իր պատասխանատուութիւնը իրեն յանձնուածներուն հոգեւոր վիճակին մասին: Պրքէնտ իր այս աշխատութեամբ ցուցուց իր նպատակը, — որ այնչափ յայտնի կերպով ի յայտ եկաւ ԻՍաութի Հէտլի իր ծրագիրներուն ու գործին մէջ, — այսինքն աշխատիլ ոչ այնչափ հարուստին կամ աղքատին համար, այլ ընկերութեան այն մեծ միջին դասակարգին համար որոց մէջ ամենէն աւելի բեղմնաւոր կ'ըլլան կրթական աշխատութիւնները, եթէ քիչ ծախքով անոնց դաստիարակութեան առիթներ ընծայուին: Յաճախ իր աշակերտաց կը նուիրէր օրը տասներկու ժամ. զարմանալի չէ որ ի Պրքէնտ աշակերտները կը սիրէին և անոնց ծնողքները կը յարգէին զինք: Պրքէնտի դպրոցը 1830 Մարտ 9ին վերջնականապէս փակելէն անմիջապէս ետքը այսպէս կը դրէ քրօջը. «Շաբաթ մը կ'ընէ որ աշակերտներէս բաժնուած եմ. կը հաւատամ

որ իմ դպրոցներս ամէն ձմեռ հետզհետէ աւելի ընդունելութիւն կը գտնէին և բոլորս ալ կը կարծենք թէ այս ամենէն աւելի ճշմարիտ է վերջինին համար: Երբեք տեսած չեմ այսչափ զարգացում բարի նկարագրի մէջ և ջերմ փափաքի մէջ հեղութիւն, խոնարհութիւն, երկայնմտութիւն և յարատեւութիւն մշակելու: Բարեօրոյթեան ձգտում մը աճած է մեր մէջ այն աստիճան որ վտարած է ամէն անձ նասիրութիւն: Մեր կէտ նպատակին ըրած ենք լայն և ուղիղ տեսութիւններ ունենալ մեր պարտականութեանց մասին: Շատ մը մտացի, բարեկիրթ աղջիկներ, որ զեղխութեան գողը մեծցած էին, խորհեցան թէ պարտէին յօժար ըլլալ Յիսուսի համար երթալ աշխարհի ծայրերը դաստիարակելու աղքատները ու անուսները: Սակայն ամենէն աւելի, Սուրբ Հոգւոյն այցելութիւնն ընդունած ենք: Երեսունէն աւելի աղջիկներ յոյտարարած են թէ գտած են զՅիսուս, և անոնք որ զնա կը սիրէին առաջ, աւելի կենդանի քրիստոնեաներ եղան:»

Իիսուի իչի դպրոցին, որուն աշակերտները 1831 ին էին թուով գրեթէ երկու հարիւր, գրեթէ բոլոր տնօրէնութիւնը Օր. Լայրն իր վրայ առած էր 1830է ետեւ: Իր ժամանակին մեծ մասը տուաւ դպրոցին ընդհանուր հոգածութեան ու տեսչութեան, և միայն երկու երեք դաս կու տար: Իրաքանչիւր ուսանողի վերջին ծայր խնամ կը տանէր:

դեռահաս վարժուհիները կը խրատէր, ա-
նոնց դասերուն ներկայ կ'ըլլար, և բազում
ընդհանուր հրահանգներ կու տար ամբողջ
դպրոցին: Հետագայ դէպքը կը ցուցնէ թէ
ի՛նչպէս հոն՝ որպէս նաև ի Սաութհ Էէտլի,
ունէր այն ճարտարութիւնը կառավարու-
թեան ու կրթութեան որ դասատուներու հա-
մար այնքան կենսական է որչափ հաղուա-
դիւտ: Ուղեց նոր կանոն մը հաստատել և
նոյն ատեն ինքնակրթութիւն ու նկարագիր
զարգացնել իր ուսանողաց մէջ:

Առաւօտուն կանուխ ելլելու վրայ էր:

“Կանուխ ելլելը, աղջիկներ, չէ ո և է
մասնաւոր ժամու մը ելլել. վասն զի այն ժա-
մը որ մէկուն համար կանուխ է, կրնայ միւ-
սին համար ուշ ըլլալ: Ո և է անհատի հա-
մար կանուխ ելլել է իր պարագաներուն
պատշաճող ամենէն կանուխ ժամուն ելլել:
Ելլելու ժամանակը պէտք չէ որոշուի առա-
ւօտեան նինջերուն կէս արթուն կէս քուն
անըջալից հեշտալի վայրկեաններուն, այլ ու-
րոշումը պէտք է տեղի ունենայ երբ արթուն
էք, և ձեր բոլոր կարողութիւնները պատրաստ
են գործել: Որոշած ատեն ի հաշիւ առնելու
էք տարիքնիդ: Դեռահասները, որ տակաւին
չեն առած իրենց տարիքը, տարիքոսներէ
աւելի քնոյ կը կարօտին: Պէտք է ինկատ
առնէք ձեր առողջութիւնը: Տկարները յա-
ճախ աւելի քնոյ պէտք ունին քան զօրաւոր-
ները ու առողջները: Զանազանութիւն մը

ընելու է նաև տարբեր խառնուածք ունե-
ցողներուն համար: Ոմանց ուրիշներէ աւելի
քուն պէտք է, սակայն անոնք որ շատ քնոյ
կը կարօտին, այդ յաւելուածական քունը
առնելու են գիշերուան կանուխ ժամերուն:
Վէս գիշերէ առաջ մէկ ժամուան քունը ան-
կէ ետքը երկուքին հաւասար է: Աղջիկներ,
հոս մեծ ծախքեր կ'ընէք. կերակուրի ու բնա-
կութեան և ուսման համար ձեր վճարածը
մեծ դուսար մըն է, և ձեր ժամանակը եր-
կուքէն ալ աւելի թանկագին է. սակայն
հոս ձեր առած ստակին ու ժամանակին հա-
մահաւասար արդիւնք մը ձեռք բերելու հա-
մար, կարդ կանոնով ապրելու էք, և այս
անկարելի է առանց որոշելու ելլելու մասնա-
ւոր ժամ մը: Եթէ հինգն է այդ ժամը, և
եթէ ժամացոյցը զարնելը չլինիցած ոտքի
վրայ էք, յայնժամ ճշգրտապէս էք. սակայն ե-
թէ հինգը անցնելէն ետքը հինգ վայրկեան և
մինչև իսկ մէկ վայրկեան ալ պառկիք՝ ծան-
րաշարժ եղած կ'ըլլաք, և ուստի ձեր ան-
ձին նկատմամբ քիչ մը մեծարանք նուազ
ունենալու էք: Անոնք որ առաւօտուն իրենց
կորսնցուցած կէս ժամին տեղը լեցնելու հա-
մար ամբողջ օրը ասդին անդին կը վազեն՝
լաւ գործ չեն կրնար յառաջ բերել: Կրնանք
ճաննալ զանոնք իրենց ձեռնոցին վրայի ճեղ-
քուածէն, գնդասեղով գլխարկին կցուած
դերձանէն, վանդակաւիւնին վրայ թողուած
շալէն զոր ժամանակ չունէին կախել, ոյն-

այնչափ կ'աճապարէին իրենց կորուսած երեսուն վայրկեանը վերստանալու համար: Պիտի տեսնէք որ դրօսանքի ժամանակ գիրքերը կը բանան և կը ջանան դաս սորվիլ. սակայն զուր ջանք, երբեք պիտի չվերստանան իրենց կորուսած կէս ժամը: Բարի մարդիկ, Աբրահամէ մինչև Ուաշինկթըն, կանուխ ելլող էին:

“Արդ, աղջիկներ, կ'ուզեմ որ ամէն մէկդ ելլելու ժամ մը որոշէք շաբաթուան մը համար: Երբեք մի որոշէք կանուխ ժամ մը, ձեր նկարագիրը փնաս պիտի կրէ ոչ այնչափ որովհետև կ'որոշէք ժամը վեցին ելլել՝ մինչ առանց ձեր առողջութիւնը խանդարելու կըրնաք հինգուկէսին ելլել, այլ որովհետև կաւելի է չկրնաք ձեր որոշումը գործադրել: Արդ, ով որ իր ելլելու ժամը որոշած է շաբաթուան մը համար, թող ձեռքը վերցնէ” (քանի մը ձեռքեր չեն վերցած). “բոլորդ ալ ոտք ելէք: Հիմա անոնք որ իրենց ելլելու ժամը որոշած են՝ թող նստին,” (ոմանք տակաւին կայնած կը մնան) “անմիջապէս երբ որոշէք, նստեցէք:”

Անշուշտ աղջիկ մը այս պարագային տակ երկար ատեն ոտքի վրայ չէր կրնար մնալ: Յաջորդ օրը ուզեց գիտնալ թէ քանի՛ հոգի իրենց որոշումը գործադրեցին: Դիւրին է գուշակել թէ այս տեսակ կրթութիւնը ի՞նչ ազնուացուցիչ բարոյական միջոց կու տար ճշմարտութեան և խղճմանութեան վարժուած աղջկանց:

Ուրիշ օրինակ մը կրնայ մէջ բերուիլ իր Պըքլէնտի դպրոցէն: Որոշած էր որ ամէն աշակերտ ֆոլպըրնի Մաաւոր Թուաբանութիւնը սորվի, և այդ մօք ծանոյց շաբաթ առաւօտ մը: Իր արթուն աչքը տեսաւ թաքուն փոթորիկը զոր այդ յայտարարութիւնը յարուցած էր: Գիտէր, թէ և չէր տեսներ, թէ չափահաս աշակերտները փոքր խումբերով կրկին և կրկին զայրոյթով պիտի խօսէին այդ իր որոշման վրայ, և յետոյ, հաւանօրէն պիտի գրէին իրենց ծնողքներուն, գանգատելով որ իրենց դաս մը յանձնուած է որուն առաջին հարցումն է, “Ա՞յ ձեռքդ քանի՞ մատ ունի:” Սակայն և այնպէս անոնք որ այս գիրքին ծանօթութիւն ունին, գիտեն թէ լեցուն է առանց ձեռքի օգնութեան մտքով լուծուելու խնդիրներով, որ կը պահանջեն մեծադոյն ուշադրութիւն, զօրաւոր յիշողութիւն և հաշուի վարժ միտք: Երկուշաբթի առաւօտ, մեծ էր բոլոր դպրոցին զարմանքը երբ Օր. Լայըն, կարծես մարդարէական թափանցումով ըսաւ, “Հիմա, աղջիկներ, պիտի չզարմանամ եթէ զգաք թէ չէք կրնար ձեր ժամանակը ու ստակը վատնել մատերը համբելու, այսինքն ֆոլպըրնի Առաջին Դասերը սորվելու. պիտի չզարմանամ եթէ զգաք թէ ձեր ծնողքը պիտի չյօժարին որ այդպէս ընէք, սակայն ինծի կու գայ թէ աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ տակաւին չգրէք այդ բարի ծնողքներուն: Վախնամ

շատ պիտի խռովին, և իրաւամբ կը կարծեմ որ ֆոլպըրնի Թուաքանութիւնը ուսանելով պիտի գտնէք որ ձեր կարողութիւնները աւելի կը ծանրաբեռնին քան զոր հիմա կը կարծէք: Չէ՞ք կարծեր թէ աղէկ կ'ըլլայ որ երկու շաբաթ փորձէք զայն, և եթէ ուղէք յայնժամ ձգել, թերեւ հաւանիմ: Երբեմն միտքս կը փոխեմ, երբեմն աղջիկներս կը փոխեն իրենց մտքերը, և վստահ եղէք թէ պիտի չուզեմ որ ֆոլպըրնի Սեալին Դասերը սորվիք եթէ դուք չուզէք:» Քանի մը գանգատանաց նամակներ որ դրուած էին՝ նամակատունը չդրկուած կրակը նետուեցան: Երբ ձմրան վախճանէն առաջ այնչափ զարգացած էին որ գիրքին ամենէն դժուար հարցումներուն անմիջապէս կրնային պատասխանել, բոլոր աշակերտները իրենց վարժուհիին իմաստութեան հաւանեցան:

Կրթելու մեթոտ մը կար, զոր Օր. Լայըն սովոր էր միշտ ի կիր առնուլ: Երբ անխորհուրդ աղջիկ մը խնդրէր չնորհք կամ բացառիկ առանձնաշնորհութիւններ հակառակ պատշաճութեան, և կամ հիւանդ ըլլալուն համար խնդրէր որ կերակուրը իր սենեակը տարուի, Օր. Լայըն հանդարտութեամբ իր վրայ կ'առնէր անոր բնելիք գործը, և առանց «Մէն մարդ իր գործով զբաղեալ է» ըսելով յանդիմանելու՝ այդ չնորհքը խնդրող աշակերտին կը ծառայէր: Ոչ մի աղջիկ հաւանաւան է որ երթակայ պիտի ընէր ինքզինքն չոր

բէն այս ամսին զոր իր վրայ կը բերէր առնչութեան այսպիսի փոփոխում մը:

Մէյրի Լայընի կենաց մէկ գէպքին որ այս շրջանին մէջ պատահեցաւ, լաւ կ'ըլլայ տեղեկանալ, վասն զի կը ցուցնէ թէ սրչափ նուիրած էր իր կեանքը աղջկանց բարձրագոյն դաստիարակութեան գործին: 1830ի ամառն էր, երբ յարգելի մարդէ մը՝ զոր շատ կը մեծարէր, ընդունեց ամուսնութեան առաջարկութիւն: Մեծ փորձութեան ժամ էր, և Միացեալ Նահանգաց իգական սեռին դաստիարակութեան ճակատագիրը ահա պիտի վճռուէր: Շատ հաւանական է որ եթէ արդէն իսկ յղացած չըլլար աղջկանց մնայուն վարժարանի մը դադարաւորը, որ, ինչպէս յետոյ պիտի տեսնենք, իր ուշ բոլորովին գրաւեց, մինչև որ իրագործուեցաւ Մաունթ Զոլեոքի վարժարանին հաստատումով՝ այդ առաջարկութեան իր տուած պատասխանը տարբեր պիտի ըլլար: Ինչպէս որ տեսանք, ընտանեկան կեանքը վերջին աստիճան կը սիրէր, և Մէյրի հեռի էր համակ իմացականութիւն ըլլալէ: Երբեք կնոջ մը կուրծքին մէջ չէ բաբախած աւելի ջերմ, աւելի լայն սիրտ մը: Պարզապէս, գիւցազնական հաստատամտութեամբ ինքզինքը զրկեց ընտանեկան կենաց հաճոյքներէն, որպէս զի ճոխապէս օրհնէ ամեն երկրաց բնութաւոր ընտանիքները: Եւ երբ որոշումը ըրաւ, անդառնալի էր: Ս.յդ ժամէն՝ նոր եռանդով նուիրեց անձը իր կենաց մեծ գործին:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԾՐՁԱՆ

1834—1849

ՄԱՌՈՒՆԹ ՀՈԼԵՈՔԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ ՀԻՄՆԱՐԿԵԼՈՒ
ՁԵՌՆԱՐԿԵԼԵՆ ՄԻՆՁԵՒ ՕՐԻ ԼԱՅՆԵՒ ՄԱՅԸ

Օր. Լայնի այս ձեռնարկին նշանակութիւնը ըստ արժանոյն հասկնալու համար, ակնարկ մը նետելու եւք 1834 տարւոյ իր գական սեռին դաստիարակութեան կայութեան վրայ: Ինչ որ հիմա կը կոչենք աղջկանց գոլէճի դաստիարակութիւն, յայտնամ բոլորովին անծանօթ էր. բարձրագոյն դաստիարակութեան պատեհութիւններէն միայն տղայք կրնային օգտուիլ: Թէ՛ աղջիկներ և թէ՛ տղաքներ կը յաճախէին հասարակ դպրոցները, և այս հասարակ դպրոցներուն մէջ սովորաբար ամառը կ'ուսուցանէին աղջիկներ, երբ մեծ աշակերտներ չկենային. սակայն ձմեռը՝ ոչ երբեք աղջիկներ: Այսօրուան կարգաւոր դպրոցաց դրութիւնը գոյութիւն չունէր: Գոլլէճներու մէջ երկսեռ դաստիարակութիւնը տակաւին իրականութիւն չէր, թէ և ի գործ կը դրուէր ինչ ինչ ակադեմիաներու մէջ: Աղջկանց համար քանի մը բարձր վարժարաններ կային, սակայն անհատական ձեռնարկներ էին և չունէին դրամագրութիւն և ուստի չէին հաստատուն: Հարուստներուն համար հիմնուած էին, և իրապէս միջին դասակարգին անմատչելի էին:

Անշուշտ աղքատները երբեք չէին կրնար հոն յաճախել: Նաև, այս վարժարաններէն շատերուն մէջ, դաստիարակութիւնը գործնական չէր, աւելի պաճուճանքի կը ծառայէր, և ուր որ այսպիսի արդիւնաշատ դպրոց մը կը գտնուէր, ընդհանրապէս անոր կեանքը իր հիմնադրին և տնօրէնին կենաց չափ միայն երկայն կ'ըլլար:

Ինչպէս վերը ակնարկուեցաւ՝ Օր. Լայն 1830էն սկսեալ, և աւելի եռանդով 1834ին յիփսուիչ բնակութեան վերջին տարւոյն մէջ, փարեցաւ մնայուն դրամագլխով օժտուած քրիստոնեայ վարժարանի մը գաղափարին, ուր միջակ կարողութեամբ ընտանիքներու աղջիկներ ստանան ճշմարիտ գոլէճի կրթութիւն և այսպէս պատրաստուին դրաւել բարձրագոյն դիրքերը որոց կանչուած են կանայք խորհրդոյ ու գործոյ աշխարհին մէջ: Քրիստոնեայ աշխարհ այսօր բազում այսօրինակ հաստատութիւններ ունի. 1834ին հատ մը չունէր: Պատի ջանակը հիմա ցուցնել թէ ինչպէս այս գաղափարը զօրացաւ Օր. Լայնի մտքին մէջ, — անոր իրագործման միջոցին յուսոյ և երկիւղի յաջորդութիւնը, պայքարները դորա քաջարի օրիորդը մղեց, ընդդիմութիւնը և անտարբերութիւնը (որ ընդդիմութենէ յուսեցոյն է) որոց դէմ ստիպուեցաւ, տարիներով, գրեթէ միայնակ, մաքառել, և յաղթութիւնը զոր նա շահեցաւ իր յոյժ վաղահաս մահէն առաջ:

1832, փետր. 4ին Օր. լայքն իփսուիչէ գրեց հետագան Ամէնքոյնի Բրոֆ. Հիշքոյնի.

«Գիտնալով որ սիրով կը լսես ամէն խօսք իդական սեռին յատկացեալ մնայուն վարժարանի մը ծրագրին վրայ որ աւելի քան տարիէ մը հետէ մեր բարեկամաց մտքերը դրազեցուցած է, համարձակութիւն կ'առնեմ հետեւեալը հաղորդել ձեզ: Այս ձեռնարկին բարեկամները, կարծեմ սկսած են զայն նկատել իդական սեռի ընդհանուր դաստիարակութեան յաջողութեան ու յառաջդիմութեան հետ սերտիւ կապակցեալ նպատակ մը, և ոչ ոտակ Օր. Կրանթի և Օր. լայքնի դպրոցին նպաստող և անոնց օգտակարութիւնը ամենող բան մը: Այս տեղաշին, անհատական և եսական տեսութիւնները, ըստ իս, պարտին բոլորովին անշատուիլ այս նպատակէն: Եթէ միայն թոյլատրուէի արտաքին դաւիթը աշխատիլ, և բոլոր կեանքս նուիրել գետինը յարդարելու և պոտրաստելու այն նպատակին համար որ սահմանուած է սերունդէ սերունդ յարաժամ ընդարձակ և օրհնեալ ազգեցութիւն ունենալ իդական սեռի դաստիարակութեան և կրօնքի ի նպաստ, փառասիրութեանս կատարը հասած պիտի ըլլայի: Գիտե՞ս այսօր աղջկանց մնայուն վարժարան մը: Կա՞յ Նոր Անգղիոյ մէջ այդպիսի բարձր վարժարան մը որ երաշխաւորեալ ըլլայ թէ իր ներկայ վարժուհիներուն կեանքէն երկար

պիտի տևէ: Գոհացուցի՜չ վիճակ է այս: Պէտք չունինք իւրաքանչիւր նահանգի մէջ գոնէ մէկ երկու մնայուն վարժարաններու: Եթէ քանի մը այսպիսի վարժարաններ ըլլան, որոնք նպատակ ունենան չափահաս աղջիկներ պատրաստել վարժուհիութեան համար՝ այլ և այլ կերպերով ազգեցութիւն գործելու ի նպաստ դաստիարակութեան ու կրօնի — տեղ մը ուր երկրիս զանազան կողմերէն անոնք որ մտադրած են իրենց կեանքերը նուիրել բարեգործութեան, կարենան միատեղ հաւաքուիլ ընդունելու կրթութիւն, կազմելու ու զարգացնելու իրենց ծրագիրները, և իրարու տեսութեանց ու զգացմանց վրայ ընելու ընդարձակ ու հզօր ներգործութիւն — մեծ բարիք յառաջ պիտի չգա՞յ: Այսպիսի դպրոցներ ո՛չ ապաքէն կրնան մեծ դեր կատարել վերջըներու մարդասիրութեան այն կեղծ դիմակը զոր կը կրեն բազմաթիւ մեծ և փոքր դժբալոցներ, որք մեծապէս կաղապարած են իդական սեռին նկարագիրը, սակայն չեն ինչ որ պարտին ըլլալ: Այս խնդիրը վերջապէս հանրութեան ու շահութեան պիտի ներկայացուի: Իբրև դպրոցավայր իփսուիչ չատերուն մտքին մէջ է, մինչ ոմանք կը տարակուսին թէ արդեօք այս լաւագոյն տեղն է: Զգալով թէ բերրի գետինը անչափելի կարևորութիւն ունի այս անդրանիկ ձեռնարկին համար, փափաքեցայ որ ֆոնէթիքը զեռին եղբրքը ա-

ուարկայ բլրայ ուշադրութեան: Մէկ պատ-
ճառը թէ ինչո՞ւ նահանգին քու կողմդ ին-
կող մասը ընտրելու ենք, սա է թէ կար-
ծեմ հանրութեան վրայ նպատաւոր ազ-
դեցութիւն ու յաջողութիւնը աւելիյու-
սալի պիտի ընէ: Եթէ յիմարական ու ան-
գործագրելի ծրագիր մը համարիս այս՝ միակ
խնդիրս սա է որ այս թերթը բոցերուն յանձ-
նես ու ամբողջը մոռացութեան մէջ թաղես:
Եթէ այս չըլլար մեծ արժանիք ունեցող ծր-
ագիր մը որ պարտի ի հանդէս բերել մեր
բարեսիրտութիւնը, պիտի չխնդրէի քեզմէ որ
յոյժ թանկագին ժամանակէդ վայրկեան
մ'իսկ նուիրէիր անոր: Սակայն եթէ այսչափ
արժանաւոր է, սրտիս խորէն կը պաղատիմ
այսպիսի նպատակի մը ամէն բարեկամէ որ
օգնութեան ձեռք կարկառէ:” Օր. Լայըն
միշտ կ'ըսէր. “ինձ աւելի փոքր թերութիւն
կը թուի ազարակապեաներու և մեքենա-
դորձներու՝ հմտութեան սակաւ, մեր հասա-
րակ դպրոցներուն աւանդածին չափ, մթերք
ունենալը, քան անոնց կիներուն, անոնց զա-
ւակաց մայրերուն, անուս մնալը:” Եւ վար-
ժարանաց՝ մնայուն դրամագլուխով ապահով-
ուելի մշտատեւութեան մասին, ըսած է.
“Հաստատութեան մը մշտատեւութիւնը անոր
յաւերժական կենդանութեան և յարատեւ
յառաջդիմութեան ու օգտակարութեան մէջ
է: Սուսիներ ձեռք կրնայ բերուիլ ճիշդ նոյն կեր-
պով որով երիտասարդաց համար մեր բարձ-

րագոյն հաստատութեանց յաւերժական
կենդանութիւնը այսչափ լաւ երաշխա-
ւորուած է: Մնայուն դրամագլուխ մը
յանձնուելու է անկախ, անքակտելի խնամա-
կալութեան մը — եկեղեցեաց ծանօթ՝ իբրեւ
հաւատարիմ ու վստահելի անձերու մարմին
մը, — ոչ իբրեւ շահու տրուած դրամ, այլ
իբրեւ յօժարակամ նուէր, անոնց երբեք ա-
ռիթ չտալով որ պատուաւորապէս հրաժարին
խնամակալութենէն, և զանոնք մեծապէս
պատասխանատու ճանչնալով հարիւրաւոր ու
հազարաւոր նուիրատուներու, որ իրենց
թանկագին գումարները յանձնած են անոնց
խղճամիտ հաւատարմութեան: Մեր այսօր-
ուան վարժարանները մշտատեւութեան այս-
պիսի երաշխաւորութիւն չունին:”

Խնամակալութիւն մը կազմուեցաւ առա-
ջադրեալ հաստատութեան համար: Շատ
խորհուեցաւ Ամհէրսթի վրայ իբրեւ յարմար
վայր վարժարանին, և դնելու վրայ հոն
գտնուող ակադեմիայի մը շէնքերը: Սա-
կայն այս բոլորին արդիւնքն եղաւ միայն յու-
սակաբութիւն, և առժամեայ խնամակալու-
թիւնը լուծուեցաւ: Ընդհանրութեան մէջ առ-
հասարակ ծայրագոյն անտարբերութիւն կրտի-
ւէր: Սակայն ժամանակի հորովմամբ, ծրագիրը
Օր. Լայընի մտքին մէջ մարմին առաւ և մնա-
յուն կերպով արմատացաւ: Նա որոշեց կտրել
իր յարաբերութիւնը իփսուիչի հետ, և իր
բոլոր ուշը և ուժը տալ այս նոր ձեռնարկին:

Եւ 1834 ի սկիզբները, մինչ գեռ խիստուիչ կը գտնուէր, պատրաստեց ու գրկեց հետեւեալ շրջաբերական նամակը «Խիստուիչի ի գական վարժարանին բարեկամներուն ու պաշտպաններուն», սակայն իր իրական նպատակն էր այս պարզ հասցէով զայն ուղարկել քրիստոնէական ընդարձակ դաստիարակութեան մը բոլոր բարեկամաց ու ազգել տնոնց վրայ: Շրջաբերականին համառօտութիւնը ի ստորեւ կը ներկայացնենք.

«Երկար ատենէ հետէ այս հաստատութեան բնութեան ու ազդեցութեան քաջ տեղեակ եղողներուն մեծ ցաւ պատճառաւ է տեսնել որ բազում խոստմնալից աղջիկներ պահանջուած դրամին պակասութեան համար կը զրկուին անոր ընծայած պատեհութիւններէն: Այսպիսի դաստիարակութեան ջերմապէս փափաքողներ շատ կան որոց աղքատութիւնը անկարող կ'ընէ զանոնք հոս գալ մինչև անգամ տարուան մը համար: Կարելի չէ՞ որ անկախ հաստատութիւն մը, նման Խիստուիչի վարժարանին, հիմնուի ու պահպանուի քրիստոնէայ հասարակութեան ձեռքով, հետագային նման ծրագրով մը.

«1. Դպրոցին համար ու գիշերօթիկները պատսպարելու համար շէնքեր կառուցուին, կահերով ու ամէն պիտոյքներով որ մատակարարուին կամաւոր նուէրներէ, և ամբողջովին յանձնուին տրամադրութեան խնամակալներու որ բազկանան լայն տեսութեամբ

ու քրիստոնէական բարեսիրութեամբ օժտուած անձերէ:

«2. Ուսուցիչները առաքելական ոգիով հաւատարմաբար և յօժարակամ աշխատին, ընդունելով միայն չափաւոր թոշակ մը բաղդատմամբ անոր զոր պիտի ընդունէին ուրիշ տեղեր:

«3. Կերակուր՝ միայն առողջութեան պահանջածին չափ, սակայն շատ պարզ:

«4. Դպրոց-ընտանիքին առանձին գործերը դպրոցին անդամները կատարեն:

«5. Ստեղծելի ու բնակութեան և ուսման վճարումը ըստ կարի փոքր ըլլայ, դպրոց-ընտանեաց ծախքերը հանելու չափ և ոչ աւելի:

«6. Ամբողջ ծրագիրը ձեռի մեր մարդասիրական և ողորմածական հաստատութեանց սկզբան վրայ: Աւելցած եկամուտը ուսուցիչներուն, տնտես վերակացուն կամ ու է ուրիշի գրպանը չերթայ, այլ ամբողջովին գանձարանը դրուի, և յաջորդ տարւոյ աշակերտահեաց վճարման դումարը աւելի զեղչելու ծառայէ:

«Ասոնցմէ չէ՞նք կրնար տեսնել որ հոս և ուրիշ տեղ դպրոցաց այսօրուան ծախքերուն մէկ երրորդը կամ մինչև իսկ կէսը կրնան զեղչուիլ: Այս ծրագրոյն նպատակն է օգնել ահագին թիւ մը կաղմող ժրջան ու սրտոտ անձանց, որ կարող են իրենց աղջիկներուն ի նպաստ բան մը ընել, և որ հիմա

իրենց ըրածէն շատ բան ընել կը փափաքին անոնց համար, եթէ դպրոցի ծախքերը մեծապէս զեղչուին: Եթէ այս միջին դասակարգին իգական սեռի դաստիարակութեան աստիճանը բարձրացուի, և դաստիարակութիւնը աւելի տարածուի, անոր բարերար արգասիքները պիտի զգացուին ամէն դասակարգի մէջ:

“Մենայուն դրամագլուխ մը գոյացնելու գծուարութիւնը անշուշտ ձեռնարկին մեծագոյն խօշնդատը պիտի ըլլայ: Սակայն այլ և այլ տեղեր դրուած շատ անձինք կան որ անհերկբայ եմ թէ կը հաւատան որ այսպիսի բան մը կրնայ իրականացուիլ եթէ հարկ եղած միջոցներ ձեռք առնուին հանրութիւնը շահագրգռելու: Խնդիրը պարտի յուղուիլ շատ լայն ու վեհանձն ոգևոյլ, առանց տեղական շահու նշոյլն իսկ ցուցնելու: Պարտի ներկայացուիլ իբրեւ ընդհանրական և հանրօգուտ ձեռնարկ մը, հաւատարապէս արժանի նոր Անդդիոյ ամէն մասանց աջակցութեան: Առանձնաշնորհութիւններ ընծայուելու չեն այն քաղաքին ուր կը հիմնուի հաստատութիւնը: Այդ քաղաքէն ընդունուած ամէն աշակերտուհի գիշերօթիկ ըլլալու է, պարտաւոր՝ ամէն օրէնքներն յարգելու, ճիշդ հեռու տեղերէ եկողներուն նման: Հաստատութեան գիրքը մասնաւոր կարեւորութիւն ունի: Ամենուն ալ ընդունելի պարտի ըլլալ իբրեւ դրպրոցին ամէն պահանջները գոյացնող թէ՛ ա-

նոր սկզբնաւորութեան միջոցին և թէ՛ անկէ վերջը:”

Բայ ի այս ընդհանուր շրջաբերական նուազէն, Յր. Լայըն կը գրէր ու այցելութիւն կու տար այնպիսի անձանց զորս կարելի կը համարէր շահագրգռել սոյն ձեռնարկին — ոչ այնչափ մեծահարուստներու, այլ ամէն կարգի անձանց, որոց շատերը երկրագործ էին ու միջակ հարստութեան տէր. ասոնց վրայ նա կը ջանար տպաւորել իր հզօր համոզումները, և դանձր վառել իր խանդով:

Նամակի մը մէջ սապէս կը նկարագրէ իր տեսութիւնները ի մասին ուսուցչաց թոշակին համար առաջարկութեանց: “Ճշմարիտ չէ՞ որ, արտասովոր առիթներ, բարեսէր անձանց պարտականութիւնը կրնայ ըլլալ աշխատիլ, առանց ակնկալելու ընդունիլ իրենց արդար վարձատրութիւնը: Միթէ բարի նպատակ մը որ դեռ չէ վաստկած հանրային վստահութիւնը, յաճախ չը՞նծայեր այսպիսի առիթներ: Միթէ այսօրինակ ստիպողական հարկերու միջոցին եկեղեցին միշտ կարող եղած չէ՞ արտադրել այնպիսի անձեր որ պատրաստ են ականջնին դոյնել պարտաւորիչ համարաւորներէ բարձրագոյն պաշտօններու հրաւերներուն ու շարունակել այսպէս ընել մինչև վերջը: Այս էր այն սկզբունքը որուն համեմատ միշտ կը շարժէր Պօղոս առաքեալը:” Կ'արժէ հոս յիշել թէ, մինչև իր կենաց վախճանը բնաւ չհաւանե-

ցաւ տարին երկու հարիւր տոլարէ (իբր 45 Օամ: ոսկի) աւելի ընդունիլ, և պէտք է յաւելունք թէ իբր այս տեսակ ինքնակամ անձնութեան միակ օրինակը չէ, շատ ուրիշներ ալ ցուցած են զայն՝ իրենց անձը գոլլէճներուն հիմերուն մէկ մասը ընելով:

Կազմուող ծրագիրները քննուեցան ու թղթակցութիւնը որմէ առնուեցան վերոգրեալ քաղաքները, բոլորն ալ տեղի ունեցան Օր. Լայընի՝ Խիսուիչի մէջ վարած պաշտօնէն հաժարելէն առաջ: Ինչպէս որ դիւրին էր տեսնել, այն դործը որ ստանձնեց ու հողւով մարմնով յառաջ տարաւ 1834ի ամառէն սկսեալ, այնպիսի դործ մըն էր որմէ ամենևին չէր տկնկալեր ոչ շահ, ոչ հանգիստ, չէր հետամտեր պատուոյ, կը փափաքէր ձեռք ձգել միայն այն մեծ բերկրութիւնը որ մարդկային հոգիներ օրհնելէն կու գայ, այն բերկրութիւնը որ բարձրագոյն նշանակութեամբ համար անձը ամբողջովին նուիրելէն կը բխի, որ օգտակարութեան գիտակցութենէն կը հոսի: 1834 էն մինչև 1837 երեք տարիները ժամանակներ էին սաստիկ ճիգի, յարատե ու յաճախ սոսկալի պայքարներու, որոց առջև ամենէն արիասիրտը կրնար ընկճուիլ: Մասնաւոր հոգեւոր վարժարանը դեռ միայն իր մտքին մէջ գոյութիւն ունէր: Տակաւին չէր եղած իրականութիւն մը, որուն փառքեր իր սիրտը, որ դրաւ իր սէրը: Սակայն ծրագիրը իրական էր միայն իրեն հա-

մար: Այս մեծ դործին համար դրամադրութիւն էր իր ունեցած յարմարութիւնները, վասն զի ասոնցմէ էր որ դործը առաւ իր ծնունդը:

Հիմա վառվռուն ու դեղեցիկ կնութեան զարնան մէջ էր: Առողջութիւնը գերազանց էր: Իր համբերութեան կարողութիւնը եղականապէս մեծ էր: Իր հաւատքը, արիասիրտութիւնը և խանդը անսահման էին: Սքանչելի առողջ դատողութեամբ օժտուած էր: Իր իմաստութիւնը և կնոջական ճարտարութիւնը անսողիւտ էին: Զգայական տկարութիւն երբեք չուներ: Թերևս ամբողջ կենաց մէջ վիպասանութեան զիրք մ'իսկ կարգադրած չէ: Դպրոցական ամէն պարտականութեան իր գիտակցութիւնը լայն ու ճշգրիտ էր, և միշտ կը գործադրէր զանոնք, ինչպէս կը վկայէ իր քսան տարուոյ ծառայութիւնը: Իր յաջողութիւնը իբրև ուսուցիչ՝ հանրածանօթ էր: Իր անունը դիւթիչ ազդեցութիւն ունէր: Անոնք որ զինք կը ճանչնային՝ չէին կրնար չհաւատալ անոր անվերջ արիութեան ու յարատեութեան, և հետեւաբար անոր յաջողութեան՝ ամէն բանի մէջ զոր ուզէր ձեռնարկել: Զարմանալի կարողութիւն ունէր սյոյոց մտքերը չափելու, մինչ քիչեր կրնային իր միտքը չափել: Սակայն կը վստահէր ուրիշներու, ինչպէս որ կը վստահէր իր անձին, եթէ միայն պատահութիւն ունենար իր ծրագիրները անոնց առջև պարզելու և լաւ մը լուսարանելու:

Բաց աստի, գիտէր ճշդիւ ինչ ընե-
լիքը: Շինուելիք վարժարանին ամբողջ պատ-
կերը իր մտքին առջև այնչափ յստակ էր որ-
չափ խորանը՝ Մովսէսի մտքին առջև, երբ
անոր նկարագրուեցաւ Սինա լեռան վրայ:

Ընդունեց վարժարանը հիմնելու գոր-
ծը ամենայն խոնարհութեամբ, իբրեւ Աս-
տուծմէ իրեն յանձնուած աւանդ մը: Ոչ մի
մեծահարուստ գեռ իրեն աջակցութիւն
մը ցուցած էր: Մինչև անգամ կրօնական
թերթերը, գրեթէ միշտ կը մերժէին հրա-
տարակել իր անոնց զրկած յօգուածները
որովք Օր. Լայըն կը սթարգէր առաջագործալ
դպրոցին ծրագիրները ու սկզբունքները:
Յոյժ սակաւաթիւ քարոզիչներ կը շահագրդ-
ռուէին իր ծրագրին, և հանրութիւնը առ
հասարակ ամենևին տեղեկութիւն չունէր
այն ծրագիրներուն որ այսօր արտագրած են
պտուղներ որոյ վրայ բովանդակ քրիստոնեայ
աշխարհ մեծ սքանչացմամբ կը նայի: Այն
հարիւրաւորներուն, որ արդէն իսկ վայելած
էին իր աւանդած դաստիարակութիւնը, խո-
րապէս կը համակրէր, և յուսալից աչքերով
կը նայէր անոնց վրայ: Այն գերագոյն ար-
ժէքը զոր կու տար մտքի, խելքի, նկաքաղ-
րի, բարութեան, օգտակարութեան, հան-
գերձ գործածուելով հինցող բաներու հան-
գէպ կատարեալ անտարբերութեամբ, իր
գրամագլխին կարևոր մէկ մասը կը կազմէր:
Հասկցած էր անհուն արժէքն այն ստաց-

ուածոց զորս հոգին կրնայ հետ տանիլ երբ
մահուան գետէն անցնի: Երբեք չէր փափա-
քեր մեծ մարդոց մեծարանաց արժանանալ
ու անոնց առջև շնորհք դնել: Հարստու-
թեան փառքը և ազնուականութեան շո-
ղիւնը ունայնութիւն ու ոչինչէն պակաս էին
իրեն համար: Բանի տեղ չէր դնէր բարձր
աստիճան կամ ազնուական ծնունդ: Միշտ
կը կրէր քաղցրաբարոյ, հնազանդ, խոնարհ,
սիրող հոգւոյ մը զարդը:

Իր գործին համար Օր. Լայընի բարձրա-
գոյն յարմարութիւնն էր իր մեծ աստուած-
պաշտութիւնը, և այն ազդուութիւնը ու
ճարտարութիւնը որով իր աշակերտաց կը
ներկայացնէր աւետարանին ճշմարտութիւն-
ները, նաև իրեն անոր ներգործութեան միշտ
կենդանի ու փայլուն օրինակ մը հանդիսա-
նալը: Աստուածային ճշմարտութիւնները ի-
րեն համար էին պարզ ու դրական: Իր ե-
րեակայութիւնը բեղուն ու զօրաւոր էր և
շարունակ աւելի գիւրաթեք գործիք մը կը
դառնար իր դասատուութեանց մէջ: Իր հո-
գեկան իմացումը, այսինքն հաւատոյ ներքին
տեսութիւնը, յստակ ու կենդանի էր: Իբրեւ
ուսուցիչ Սուրբ Գրոց ու հոգեկան ճշմար-
տութեանց, միշտ ոչ թէ իր համոզմանց այլ
ուսուցուելիք ճշմարտութեան առաջնութիւն
կու տար: Աստուծոյ պատուէրները իրեն նոյն-
չափ իրական էին որչափ հօր մը պատուէրնե-
րը իր հնազանդ դաւկին: Այս ամենուն հետ

ունէր նաև իր անձին վրայ անվատահու-
թիւն, իր քրիստոնէական ձեռքերը աննշան
համարելու ներքին ձգտում մը: Այս տարա-
պայման համեստութիւնը ի յայտ եկած է իր
մէկ դիտողութեան մէջ որ յաճախ կը
կրկնուի, և որ իր ոգին շատ լաւ արտա-
յայտելուն համար տապանաքարին վրայ գրը-
ուեցաւ, այսինքն, «Տիեզերքին մէջ չկայ
բան մը որմէ այնքան վախնամ քան զայս
որ իմ ամբողջ պարտականութիւնս չճանչ-
նամ կամ թերանամ զայն կատարել:»
Անոնք որ, իբրև իր աշակերտուհիներ, կը
ճանչնային Օր. Լայընը՝ երբեք տարօրինակ
բան մը չեն կրնար համարիլ որ նա սովորա-
բար, մանաւանդ կրօնական արթնութեանց
ժամանակ, կրօնական նիւթերու կը հակե-
ցնէր իր աշակերտներուն մտքերը, ինչպէս
Ռսկեբերան կամ Օգոստինոս կամ Բեռնար-
դոս Քլէոփոյին իրենց քարոզութիւններուն
ժամանակ ունկնդիրները կը շարժէին և կը
թեքէին և կը համոզէին և կը ձուլէին իրենց
խօսքերուն պերճախօսութեամբ ու իրենց
բարեպաշտ կենաց աւելի մեծ պերճախօ-
սութեամբ:

Այսպիսի էր այն անձը որ հիմա կը
ստանձնէ հիմնարկել ի նոր Անգլիա աղջ-
կանց առաջին գոլէճը:

Երբ ետ նայինք անցեալին այդ հեռա-
պատկերին՝ պիտի տեսնենք զինք որ կը կենայ
հոն առանց ապաւենի, անյողդողդ աչօք

կը նայի առաջ և վեր աղջամուղջին մէջէն
դէպ ի այն արշալոյսը որ դեռ պիտի ծագէր:

Իփսուիչէ մեկնելէն առաջ Օր. Լայըն գը-
նաց քանի մը մարդոց զորս շահագրգռած
էր իր ծրագրին, և անոնք կազմեցին յանձ-
նախումբ մը առաջագրեալ ձեռնարկը սկսե-
լու: Սակայն և այնպէս, ճշմարիտ սկզբնաւո-
րութիւնը եղաւ Օր. Լայընի ձեռքով, այս
տեսակցութենէն անմիջապէս ետքը: Երբ իր
անձնական ջանքերով, Իփսուիչ քաղաքին մէջ
կամ մօտերը բնակող տիկիներուն մէջ, ա-
ռաջարկեալ մնայուն դրամագլխուն համար
1,000 տոլար (իբր 227 ոսկի) հանգանակեց:
Այդ գումարը հաւաքելու գործին մէջ նետ-
ուեցաւ հոգևով մարմնով, այնպէս որ թէև
յաջողութեամբ պսակուեցաւ սակայն իր
Ֆիզիքական կազմը գրեթէ տեղի տուաւ:
Անոնց որ գիտեն թէ բաղդատաբար ո՛րչափ
դիւրաւ այսօր գոլէճի նախագահներ այսօրի-
նակ հաստատութեանց համար հարուստներէ
կ'ընդունին 10,000 կամ 50,000 տոլարի
նուիրատուութիւններ կամ կտակներ, թե-
րեւս անհաւատալի թուի թէ այնքան դժ-
ուար եղաւ Օր. Լայընի համար այդ հաշար
տոլարը հաւաքել: Սակայն նկատէ, նախ՝ թէ
գոլէճի համար դրամական նպաստ տալ նոյն-
քան հաղուադէպ էր այդ ժամանակ որքան
հիմա է հասարակ. երկրորդ՝ թէ շատեր այս
կարգի հաւատատուութեանց համար մնայուն
շրամագլուխ ժողովել անհարկի կը սեպէին:

երրորդ՝ թէ 1,000 տոլարը փոքր քաղաքացի մէջ անմիջական կարեւորութենէ զուրկ համարուած նպատակի մը համար, յոյժ մեծ գումար մըն էր այդ ժամանակի մարդոց տեսութեամբ. և չորրորդ՝ թէ աղջկանց դաստիարակութեան հաստատուն վարժարան մը հիմնելու համար մնայուն դրամագրութիւն մը հաւաքել՝ հարիւրին 99 անձանց համար բացարձակ ցնորք մըն էր: Ուստի Օր. Լայընի քանի մը շաբաթներու մէջ 1,000 տոլար հաւաքելը այնչափ հրաշալի մեծագործութիւն մըն էր որչափ տասներեօթը տարի առաջ Լատիններէն ֆերականութիւնը ելէ՝ օրինակ իջն սորվիլը: Սակայն մեծ էր այդ 1,000 տոլարին նշանակութիւնը: Կը նշանակէր Օր. Լայընի լիովին և վերջնական անձնանուիրումը այդ ձեռնարկին: Ապագային համար յաջողութեան երաշխաւորութիւն մըն էր: Ինչ խոչ որ յետոյ այս ձեռնարկին դէմ ելլէր, միշտ կրնար ըստիլ, «Մէյմը սկսած ենք, պէտք է լմնցնենք»: Ոչազրաւ է որ այս 1,000 տոլարը տուին տիկիններ: Ձեռնարկը կանանց համար էր, և շատ վայելուչ էր որ առաջին նուիրատուութիւնները, եռանդի և անձնուրացութեան առաջին արտայայտութիւնները անոնց կողմէ ըլլար: Օր. Լայըն այդ գումարը չէնքին անկեան քարը կը կոչէր: 1833 յունուարի սկիզբները, յանձնախումբը իբրեւ այսնոր հաստատութեան վարչ ընտրեց Սաութհ Հէտլի: Գեղեցիկ տեղ մըն է այս,

ոչ քաղաք ոչ ալ մինչև իսկ դիւղ կար հոն յայնժամ: Մասաչուսէցի հանգիստ արեւմտեան կողմը գտնուող ֆոնէթիքըթ գետին վրայ կամ անկէ մըն մը հեռի կ'իյնայ և Նոր Անգլիոյ ամէն կողմէ դիւրամատչելի է: Իր տեսարանը հրապուրիչ է, օդը սքանչելի: Այդ ձմրան Օր. Լայըն կը բնակէր Ամհէրսթի մէջ Տր. և Տիկին Հիչքոքի տունը: Այս զինք հազորդակցութեան մէջ դրաւ այլ և այլ տեղեր բնակող քանի մը մարդոց հետ, որ իր բոլոր կենաց մէջ իրեն ու իր գործին բարեկամներն եղան: Շատ կ'անձկար նոյն իսկ այդ տարին սկսիլ չէնքի մը շինութեան: Սակայն այլոց նուէրները ու եռանդը զուգընթաց չէին իր խանդին հետ, և շատ խոշնդրուներու հանդիպեցաւ, շատ տաղտկալի ու տագնապալի օրեր անցուց մինչև որ շահեցաւ այն բարեկամութիւնը որ կ'արտայայտուի հնչուն դրամի գումարով, որ կարելի ըրաւ հիմնարկութիւնը սկսելու և անկեան քարը դնելու: Քանի մը անուններ կան, զոր օրինակ Ալլըրի, Սէֆֆէրտ, Փորթըր, Հիչքոք, Հոքս և այլն որ այնչափ սերտիւ զուգորդուած են Օր. Լայընի անուան հետ, վարժարանին գումար մը գոյացնելու և անոր առաջին չէնքը կառուցանելու համար իր թափած ճիգերուն հետ, որ եթէ ժամանակը, ցեղը ու հեռաւորութիւնը չանջատէր այս անձնաւորութիւնները համառօտ պատմութեանս ընթերցողներէն, ուրախութեամբ

մանրամասն կերպով պիտի պատմէինք թէ վարժարանը որչափ պարտական է այս անձանց ու անոնց կանանց, թէ այդ առաջին տարիներուն միջոցին և իր բոլոր կենաց մէջ ի՛նչպէս իրենց ձեռքը եղած ամէն միջոցներով մղում տուին ու եռանդ ներշնչեցին Օր. Լայընի: Պարտինք փութալ ու հասնիլ 1837 բազմագէտ տարւոյն: —

1836 Հոկտեմբեր 3ին էր որ առաջին չէնքլին անկեան քարը դրուեցաւ: Օր. Լայըն նոյն ամսուն 7ին հետագան կը դրէր. «Քարերը ու աղիւսները և չաղախը խօսքեր կը խօսին սրախ: Վերջապէս՝ աչքովս տեսայ այն ժամանակը երբ խումբ մը անձինք ձեռնարկեցին անկեան քարը դնել չէնքլի մը ուրուն վրայ 13,000 տոլարի (իբր 3,400 ոսկի) չափ պիտի ծախսուի, և պիտի ըլլայ իգական սեռի բարձրագոյն դաստիարակութեան գըպը մը: Գործը կանգ պիտի չառնէ այս հաստատութեան կառուցմամբ: Չեռնարկը թերեւ տարիներ ստիպուի ոգորիլ խօչեցու գէմ, սակայն ազդեցութիւնը զգալի պիտի ըլլայ:»

Օր. Լայընի յաջորդ տարուան մատնաւոր գործն էր պատրաստել ամբողջ չէնքլին մանրամասն ծրագիրը — ըստ որում պիտի ունենար 166 ոտք երկայնութիւն, 50 ոտք լայնութիւն, գեանայարկէն դատ չորս յարկ, նաեւ երկու մեծ թիւեր և 300 աշակերտուհիի համար տեղ. նաեւ հիւրանոցներուն, սերտարանին, ճաշարանին, դասարաններուն

և 80 աշակերտուհեաց սենեակներուն համար կահ կարասիք պիտի հայթայթուէր 1837 տարւոյ աշնան մէջ դպրոցին բացմանէն առաջ. կը կարծուէր թէ մինչև այդ ժամանակ միայն 80 աշակերտուհիի պիտոյքը կրնային ձեռք բերել: Հաշուուեցաւ որ փոքրագոյն դումարը որ բաւ պիտի ըլլար կահ կարասիքը հայթայթելու մինչև իսկ այդչափ աշակերտուհեաց սենեակներու, յետին ծայրինայողութեամբ 3,000 տոլարէ (իբր 700 ոսկի) աւելի պիտի ըլլար. այս պիտոյքը հայթայթելու համար Օր. Լայըն հարիւրաւոր քաղաքներէ ու հաղարաւոր անձերէ կը հաւաքէր ստակ կամ կահ կարասիք կամ ձեռքով շինուած վերմակներ, ևն. Բացայայտ էր որ ամբողջ ամառը պարտ էր յատկացուիլ այս գործին որուն մանրամասնութիւնները չէնք կրնար տալ: 1837 Նոյեմբեր 8ը որոշուեցաւ բացման օր, և հոս կ'ուզենք նկարել պատկեր մը անոր բացման, և ուրիշ պատկեր մը այդ յիշատակելի առաջին տարուան վերջին օրուան:

Սեպտեմբեր 14ին, Օր. Լայըն Օր. Կրանթի գրեր էր, «Երբ ետ կը նայիմ Նոյեմբեր 8ին, ինձ կը թուի թէ կը նայիմ հարիւրաւոր ոտք խոր գահալէժէ մը վար, ուր պարտիմ իջնել. միակ բանը որ կրնամ ընել է զգուշանալ յատակը նայելէ ու աչքս յառել մերձաւորագոյն քարին վրայ, մինչև որ ապահովութեամբ անոր հասնիմ:»

Նոյեմբեր 8ին աւելի քան ութսուն աշա-

կերտուհի ունէր վարժարանը, մինչ աւելի քան կրկին թուով ուրիշներ մերժուեցան տեղի չգոյութեան համար: Շէնքը դեռ չէր աւարտած, դրսի դռները չունէին աստիճաններ. փայտաշէն տունը դեռ չէր ծածկուած. կահ կարասեաց ժամանումը ուշացած էր փոթորիկներու պատճառաւ. վառարանները չէին դրուած. անկողիններուն սպասները զորս զանազան քաղաքաց տիկիներ խոստացած էին մատակարարել՝ գրեթէ բոլորն ալ զրկուած չէին դեռ: Ընդունուած աշակերտները չէին դեռահաս ու անփորձ, մեծ մասամբ քսան տարեկանէն վեր էին: Անոնց մէջ կային աղջիկներ որ իփսուիչի դպրոցէն եկած էին կամ ուրիշ դպրոցներու մէջ իրենց ընթացքը կիսկատար թողուցած էին այս նոր հաստատութեան բացմանը սպասելու: Մոնսըն քաղաքէն Մր. ֆորթըր և Պոսթըն քաղաքէն Մր. և Տիկին Սաֆֆորտ կ'աշխատէին վարժարանին համար՝ և անոր բացումէն ետքը օրերով ինչպէս անկէ առաջ չաբաթներով, գնահատելի ծառայութիւն կ'ընէին թէ՛ իրենց ձեռքով թէ՛ վերակացութեամբ և թէ՛ նուիրատուութեամբ:

Օր. Լայըն կ'ընդունէր ամէն նորեկ աշակերտուհի նոյն խանդաղատանքով որով մայր մը կ'ընդունի իր աղջիկը: Ձեռաց սեղմումը, դէմքին ժպիտը ու ողջագուրման սիրալիր խօսքերը ամէն սիրտ կը ցնծայնէին, և ամէն նորեկ կ'աւելցնէր թիւն անոնց որ կ'աշխատէին ամէն բան կարգի կանոնի վե-

րածել: Ոչ մի աղջիկ ժամանակ ունէր իր կիսովին յարգարուած սենեակը կենալ և ողբալ կամ տրտնջալ: Ամէն մէկուն համար առանձնաշէնքն ունէր մը ըրած էր Օր. Լայըն զալ ու օգնել իրեն՝ տանելու ահագին բեռը որ իր ուսերուն վրայ կը ծանրանար: Թերեւս Օր. Լայընի աշակերտուհիներէն ոչ ոք այնչափ ջերմագին կը սիրէին զինք կամ աւելի խորին յարգանք կը տածէին անոր քան այդ առաջին տարուան աշակերտուհիները, որ ականատես էին այն բեռին զոր նա կը կրէր, այն գործին զոր նա կ'ընէր և այն յաջողութեան որով նա պսակուեցաւ այդ տարին չլրացած:

Առանին կարգադրութիւնները եղական էին երկու նկատմամբ, նախ՝ ամէն աշակերտուհի պարտաւոր էր բնակիլ և ճաշել վարժարանին մէջ: Յերեկօթիկ աշակերտուհի, մինչև իսկ մօտաւորագոյն տունէն, երբեք չէին ընդունուեր: Այս կանոնը որդեգրեցին՝ դուրսէն ամէն յոռի ազդեցութեան մուտքն արգիլելու, յարաժամ ամէն մէկ աշակերտուհի առանց բացառութեան, ուսուցիչներուն աչքին առջև ունենալու և ամէնքը, վարժուհի թէ աշակերտուհի, միացնելով մէկ ընտանիք կազմելու համար: Երկրորդ՝ հաստատութեան բոլոր գործը կը կատարուէր անոր մէջ բնակողներուն, վարժուհիներուն ու աշակերտուհիներուն, ձեռքով. չկար վարձեալ ծառայ: Պահանջեալ աշխատութեան չափն

էր իւրաքանչիւր աշակերտուհիի համար օրը գրեթէ մէկ ժամ։ Այս երբեք արգելք չէր կրնար ըլլալ ուսման, ծախքերը մեծապէս կը կը զեղչէր, հաստատութիւնը կ'ազատէր ծառաներէ կախումէ, աշակերտուհեաց կը սորվեցնէր առտնին տնտեսութիւն, ամէնքը աւելի կատարեալ կերպով մէկ ընտանիք կ'ընէր և մեծապէս օգտակար կ'ըլլար անոնց ուրոց քանի մը տարիէն պիտի յանձնուէր նոր ընտանիքներու հոգը, և մանաւանդ անոնց որ տարիներ ետքը պիտի երթային իրենց երկրին կամ օտար երկրաց հեռաւոր կողմերը միսիոնար-վարժուհի ըլլալու։

Օր. Լայըն սովոր էր ըսել, «Ընտանեկան աշխատութիւնը մաղի դեր կը կատարէ. դպրոցէն արտաքսելով ծոյլերը, դժուարահաճները, տկարները, որոնք երբեք բանի չեն գար, կը թողու ազնուագոյն ցորենը, վաւժուունները, բարեսէրները, և դանձը ուրոց մատաղ հասակին մէջ ընդունած կրթութիւնը օգտակար եղած է իրենց։» Դպրոցին այս առանձնայատկութիւնը, որուն էական մասերը դեռ գոյութիւն ունին, Օր. Լայընի մտքին բերմունքն է։ Շատեր առարկեցին աւոր դէմ, աւելի շատեր տարակուսեցան աւոր յաջողելուն, սակայն իր կամքը յաղթող ելաւ, ինչպէս յաղթող ելաւ նաև վարժուհիները ինք ընտրելու իր փափաքին մէջ, որոնք կ'ընտրէր իր լաւագոյն աշակերտներէն։ Սակայն իր ծրագիրը 1837 Նոյեմբեր 8ին

ամենէն խիստ փորձին ենթարկուեցաւ։ Կային 85 հոգի որ պարտէին կերակրուիլ՝ կերակուրները իրենց ձեռքովը եփելով, և կար մեծ չէնք մը, որուն ամէն մասին խնամ պիտի տանէին նոյն ձեռքերը, և նոյն ատեն դասերը որոց համար այդ անձինք հոն եկած էին, երբեք փաստ կրելու չէին։ Այս բոլորը ընելու էին ձմեռնամուտին և դեռ չկահաւորեալ սենեակներու մէջ։ Եւ ամենէն աւելի, նա որ յղացած էր այս ծրագիրը՝ որ իրեն համար մահու և կենաց խնդիր էր՝ բաւական փորձառութիւն չունէր խոհանոցի և ուրիշ առտնին գործերու մէջ։ Սակայն հիմա յայտնի ու նուիրական պարտականութիւն զգաց իր այս ծրագիրը յաջողցնել։ Անպատճառ յաջողցնելու էր։ Խոհանոցին մէջ կ'աշխատէր քանի ժամ որ պէտք էր. չկար գործ մը որմէ խորչէր։ Եւ զայս կ'ընէր ճիշդ նոյն անձնանուիրութեամբ իբրև Աստուծոյ ծառայութիւն զոր կը ցուցնէր իր Աստուածաշունչի դասերուն մէջ, կամ կատարելագործելու ու գործադրելու մէջ ամէն հանրային դպրոցներու համար այն կարգաւորեալ ծրագիրը որուն ձեռնարկած էր։ Օրը ոչ նուազ քան 16 ժամ, յաճախ 18, կը նուիրէր այդ առաջին տարին դպրոցական գործերու, սերտորանին մէջ, խոհանոցին մէջ, լուսացարանին մէջ և ամէն ուրեք։ Գործին վրայ տեղեկութիւն ունեցողներուն զարմանք պիտի չազդէ գիտնալ որ, այդ առաջին օրերուն, հացը երբեմն

Թթու կ'ըլլար, երբեմն հում կ'ըլլար, երբեմն կ'այրէր: «Այս չըլլար,» կ'ըսէր, «ազնիւ ալիւր ունինք ու անշո՛ւշտ լաւ հաց ունենալու ենք, և պիտի ունենանք:» Իրեն օգնութեան կանչեց իր ամենէն ձեռնհաս ու վտառահի աշակերտուհիներէն ոմանք, և շաբաթներ հացագործապետի դեր կատարեց, մինչև որ միւսները կարող եղան իրենք հաց եփել անթերի: Այդ ցուրտ ձմրան առաւօտները կ'ելլէր լուսնալէն շատ առաջ, հսկելու հացագործութեան վրայ, զոր այնչափ խղճմբտութեամբ կ'ընէր իբրեւ Աստուծոյ փառքին համար բան մը՝ որչափ աղօթքը: Հասոյթովը ծախքերը գոցելու հոգն ալ ինկած էր Օր. Լայընի: Պնդած էր, մինչև իսկ խնամակալներուն խրատին հակառակ, տարին 64 տոլար (իբր 13 ոսկի) սահմանել կերակրոյ ու բնակութեան և ուսման համար իւրաքանչիւր աշակերտուհիի վճարմունքը, որ իփսուիչի դպրոցին այդ ատենուան վճարմունքին կէսէն քիչ աւելի էր: Այդ տարի նախընթաց տարու ընէ բարձր էին ուտեստի գինները: Ոչ մի երեւոյթեալ երբեք աւելի խնամով կարգադրած ու խնայութեամբ ծախսած է իր ստակը քան Օր. Լայըն: Հոգ կը տանէր որ ոչինչ մըսխուէր, և կարելի եղածին չափ օգուտ քաղուէր ամէն բանէ. և յաջողեցաւ: Կրնանք երևակայել այն գոհունակութիւնը զոր զգաց տարւոյն վախճանին, երբ հաշիւները խնամակալներուն ներկայացնելով, ցուցուց թէ ոչ

միայն հասոյթը բաւած էր ծախքերուն, այլ նաև յաւելում մը կար որով կրնային վճարել շէնքին կառուցման ժամանակէն մնացած պարտքը:

Հիմա դառնանք պատկերին այդ առաջին տարուան երկրորդ դէպքին — առաջին տարեշրջանին փակման հանդէսին որ տեղի ունեցաւ Օգոստոսի վերջերը: Երկուշաբթի ու երեքշաբթի քննութեանց սահմանուած էին, չորեքշաբթի պատրաստութիւններ եղան տարեդարձի օրուան, ի մէջ այլոց քառասունի չափ հիւրերու ճաշի: Բոլոր գործերը կը կատարուէին վարժուհիներուն ու աշակերտուհիներուն ձեռքով:

Հինգշաբթի առաւօտը ծագեցաւ պայծառ ու գեղեցիկ: Օր. Լայըն, կնոջական համեստութեամբ դժկամակեցաւ իր աղջիկներուն խուճրը առաջնորդել եկեղեցին, և պնդեց թէ եթէ վայելչութեան հակառակ չգար, վարժարանին սրահին մէջ տրուի ուղերձը ու բաշխուին վկայականները: Սակայն սա իրողութիւնը թէ այդ սրահը դպրոցին բարեկամաց կէսն իսկ՝ աշակերտներով միատեղ չէր կարող առնել, հարկադրեց զինք այդ խնդիրը խնամակալներուն յանձնել: Այնքալ եկեղեցին երթալ յարմար դատեցին: Ասոնց առաջնորդութեամբ, օրուան ատենաբան Հարթֆորթցի Տր. Հաուլս, վարժուհիները, երիցագոյն կարգը և ամբողջ դպրոցը թափորով եկեղեցի գացին: Օր. Լայըն մեծ շքով աղջիկները իրենց նստարանները առաջ-

նորդեց: Բայ ի Թափորին յատկացեալներէն՝
ամէն նստարան դրաւուած էր: Այս օրը Օր.
Լայրնի կենաց մէջ անմոռանալի թուական
մըն էր: Հոն ճշմարիտ յաղթական մը կը
հանդիսանար նա: Հանրային կարծիքը մեծաւ
մասամբ իրեն կողմը դարձած էր: Օր. Լայրն
գիտէր թէ իր մեծ ծրագիրը ոչ ևս էր ան-
սոոյգ փորձ մը: Այդ յոյժ բազմադրաղ տա-
րին, վայրկեան մը ժամանակ գտած չէր դա-
դար առնելու և գիտելու իր ըրածին արդիւն-
քը: Հիմա գիտեց զայն: Հիացում, երախ-
տագիտութիւն ու դուլեատ իր վրայ կը թափ-
ուէին, ու իր սիրաւ լեցած էր խորին բերկ-
րութեամբ:

Ամէն բան իր ուզածին պէս եղաւ: Տր.
Հաուրսի ուղերձը սքանչելի էր: Իր հովիւը ու
բարեկամը Պատ. Մր. Բոնտիթ յոյժ վայե-
լուչ եղանակաւ բաշխեց վկայականները երեք
շրջանաւարտ աղջկանց: Օր. Լայրնի անունը
արձանագրուած էր վկայականներուն վրայ:
Երեք շրջանաւարտներն ալ անմիջապէս Օր.
Լայրնի օգնական վարժուհի եղան: Օր. Լայրն
զգաց թէ իրօք Աստուծոյ օրհնութիւնը հանգ-
չած էր իր վարժարան-տան վրայ: Հաւանօ-
քէն մինչև իսկ եթէ գիտնար յայնժամ թէ
միայն տասնուկէս տարուան կեանք պահուած
էր իրեն, դարձեալ պիտի ցնծար:

Մէյիս՝ ալ չտիպուեցաւ իր ուժէն այնչափ
մեծ մաս մը առաջ դպրոցի առունին գործե-
լու որչափ ըրած էր առաջին տարին, և կա-

րող եղաւ անոր մեծագոյն մասը նուիրել
դաստիարակութեան գործին: Միշտ կ'ընէր
գոնէ երկու անձանց գործ, հետեւապէս իր
կեանքը անոր համեմատ կարճատե եղաւ:
Թէպէտ այս համառօտ պատմութիւնը մե-
զի թոյլ չտար մանրամասնաբար խօսիլ Օր.
Լայրնի օգնական ուսուցիչներուն վրայով,
սակայն երբեք մոռցուելու չէ թէ անոնց-
մէ միշտ կ'ընդունէր յոյժ փութկոտ, ազ-
դու և սիրայօժար օգնութիւն: Այս բնա-
կան է: Նա իր ձեռամբ դաստիարակեր էր,
ընտրեր էր և տոգորեր էր զանոնք իր կորո-
վով ու անձնուիրութեամբ: Իր մտքին ու
սրտին պտուղն էին անոնք, և անոնց ու ա-
նոնց գործին մէջ, իր կենաց միջոցին ու իր
մահէն ետքը, կը տեսնուէր Օր. Լայրնը
բազմապատկուած:

Երկրորդ տարւոյն սկիզբէն՝ Օր. Լայրն
պարապեցաւ ըստ մեծի մասին այն գործով
որ միշտ կը նկատէր ամենակարևորը, այսինքն
իր աշակերտուհիները կրթել ու դաստիա-
րակել երկինք տանող ճամբուն մէջ: Յոյժ
բազմաթիւ աղջիկներուն, որ յետոյ շատ եր-
կիրներու մէջ վարժուհի կամ պաշտօնեանե-
րու ու միսիոնարներու կին եղան, բոլոր խոր-
հուրդները ու կենաց նպատակները ձևուեցան
իր աւանդած դասերով ու իր վարքով. և այդ-
ժամանակէն ի վեր անոնք ամէն ուրեք իրենց
կեանքերովը կը յաւերժացնէին իր կեանքը:
Վարժարանին օրէնքները բազմաթիւ ու ման-

բաման էին, սակայն Օր. Լայըն երբեք չգրաւ օրէնք մը զոր նախ ինք չպահէր։ Առանձնանալու համար յատկացեալ կէս ժամը որ սահմանուեցաւ աղօթքի ժամանակ ըլլալու, սակայն չէր պահանջուեր անպատճառ որ այդպէս անցուի՝ միշտ աղօթքի կը յատկացնէին Օր. Լայըն և իր աշակերտուհիներուն մեծ մասը։ Բնական հետեւանքն այսպիսի հակամիտութեանց, բարեպաշտութեան ու աղօթելու ջերմ փափաքի, որ ունէին դպրոցին պետը ու իր ընկերուհիները, կը տեսնուէր, առանց բացառութեան տարուէ տարի պատահող արթնութեանց և հոգեկան կազդուումներու մէջ, որովք աշակերտաց քրիստոնէական կեանքը վառ կը պահուէր, և որովք անոնք որ հոն կու գային, արդէն ընդունած քրիստոսի ու քրիստոնէական կենաց վերաբերեալ իրողութիւնները բայց սակայն իրենց սիրտերը դեռ չուիրուած անոր ծառայութեան՝ շատ քիչ բացառութեամբ, դպրոցէ մեկնելէ շատ առաջ կ'ըլլային իրենց սերունդին մէջ Յիսուսի եռանդուն ու անկեղծ ծառաներ, իրենց տուններուն մէջ քրիստոնէական լոյսեր և աշխարհի մէջ Աստուծոյ մշակներ։

Չենք կրնար մի առ մի պատմել մնացեալ տասնութէն տարուան մէջ Օր. Լայընի վարած կեանքին վրայով։ Տարապայման գործունէութեան, անարատ վարուց, հազարաւոր աղջիկներ բարձրագոյն և լաւագոյն կենաց առաջնորդելու, մասին մեծ յաջողութեան տարիներ

էին։ Վախճանը եկաւ վերջապէս, յանկարծաբար, բայց թերեւ ներհուն բժիշկի մը համար ոչ յանակնկալ։ 1849, Փետրուարի վերջերն էր երբ դպրոցին աշակերտուհիներէն մին յանկարծ մեռաւ սաստիկ օձացաւէ։ Օր. Լայըն առողջ չէր այդ ժամանակ ու իր կարողութենէն աւելի կ'աշխատէր։ Երբ բռնուեցաւ նոյն հիւանդութենէն իր մարմինը չունէր անոր դիմադրելու համար պահանջուած առուգութիւնը, և ուստի արագ արագ տկարացաւ, ու մեռաւ 1849, Մարտ 5ին։ Թաղուեցաւ Մարտ 8ին, վարժարանին հողին վրայ։ սակայն, ինչպէս որ մեր յաջորդ գլուխը լիովին պիտի ցուցնէ, կ'ապրի, այս աշխարհին մէջ իսկ, յաւերժական կեանքով։

Իր կրօնական կրթութեան քանի մը նմոյշները յիշատակելով պիտի վերջացնենք իր կենաց այս տարիներուն վրայով մեր համառօտ պատմութիւնը։

Իր ասացուածներէն խիստ մեծ թիւ մը իր աշակերտուհիներուն յիշողութեան մէջ մնացած է, և Օր. Ֆիլքի պատրաստած «Յիշատակներ» անունով մէկ գիրքը կը պարունակէ բազմաթիւ ուրուագծեր Օր. Լայընի իր աշակերտաց ուղղած ուղերձներուն։ Ասոնց միայն երկու երեքը կը ներկայացնենք։

ԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀ ԴՊՐՈՑ ՄԸՆ Է

“Այս աշխարհն է երկինքի համար դաստիարակուելու վայր մը, և երբ ասկէ տար-

բեր ընենք՝ իր նպատակէն չեղեցուցած կ'ըլլանք զայն: Վասն որոյ, Աստուած այնպէս կարգադրած է իր նախախնամական արարքները, այնպէս գծած է իր կառավարութեան ծրագիրները, որ մեզմէ կը պահանջուի անընդհատ աչալըջութիւն, փութաջանութիւն և ճիգ: Հանգստութիւն փնտռելու չենք. երբ գործ մը կատարելու կարողութիւն կ'ունենանք, ակնկալելու ենք որ աւելի գծուար գործ մը պիտի յանձնուի մեզի: Աշխարհ մեր հանգստարանը չէ:”

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

“Երջանկութիւնը չափելու ենք ոչ թէ մեր ներկայ վայելքներով, այլ մեր գործերուն արդիւնքներով: Ուրախութեան մը յիշատակը երբեմն ամենադառն ցաւ կը պատճառէ: Բարի նպատակի մը համար անխոնջ տքնումի, արդարութեան համար երկայնամիտ նեղութեան, Յիսուսի համար յօժարակամ անձնուրացութեան յիշատակները երջանիկ կ'ընեն մեզ: Բան մը իրապէս հաճելի ըլլալու համար որչափ անգամ որ յիշենք զայն, այնչափ աւելի քաղցր դալու է, ոչ միայն քիչ մը ժամանակ, այլ ամբողջ յաւիտեանականութեան մէջ:”

« ԳՈՒ ԿԱՄԳԴ ԸԼԼԱՅ »

Խնողները իրենց զաւակին զօրաւոր կամք ունենալը յաճախ մեծ չարիք կը համարին:

Անշուշտ աղէտ է աննուաճելի կամք ունենալ, սակայն օրհնութիւն է Աստուծոյ կամաց յանձնուած զօրաւոր փափաքներ ունենալ: Կամքը ծնողքին կամ ուսուցչին կամաց յանձնելը յաճախ ֆրիստոսի կ'առաջնորդէ զմեզ: Փառք տուր Աստուծոյ եթէ սորված ես քու կամքդ ծնողացդ կամաց հպատակեցնել: Դեռ քիչ պատեհութիւն ունեցած ես հպատակութիւն ցուցնելու, սակայն վերոյիշեալ խօսքերը սրտիդ վրայ գրէ և ի գործ դիր զանոնք այսուհետեւ կեանքիդ մէջ: Յաճախ պիտի հրաւիրուիս կամքդ հպատակեցնել երբ ամենէն քիչ կ'ակնկալես, և թերեւ անոնց՝ որոց չես ուզեր հպատակեցնել զայն: Բազդատաբար դիւրին է յօժարութեամբ հպատակիլ Աստուծոյ կամաց՝ մեծ գէպքերու առթիւ յորս իր մատը յայտնապէս կը տեսնենք, սակայն երբ իր կամքը մեզի կը յայտնուի մարդոց միջոցաւ, անհնազանդ կը գտնենք մեզ: Այս պէտք չէ որ այսպէս ըլլայ: Աստուծոյ նախախնամութիւնը ու ոչ իր լսելի ձայնը կը յայտնէ մեզի իր կամքը: Ամէն ինչ որ կ'ընդունիս՝ իր հրամանովն է, ու ինք պատրաստ կեցած է քեզի օգնելու որ իր կամքէն զատ ուրիշ կամք չձանչնաս: Կրնանք փոքր տղոց պէս ըլլալ, պատրաստ՝ երթալու ուր որ Աստուած կ'ուզէ: Երբ անձերնիս յօժար կը գտնենք հրաժարիլ մինչև իսկ օրինաւոր վայելքներէ ու ստացուածներէ, ո՞րչափ երջանիկ կ'ըլլայ մեր կեանքը: Երբ կըր-

նանք իբրեւ հնազանդութեան արդելքներ հրաժեշտ տալ առողջութեան, բարեկամաց ու մեր վայելքներուն, ո՛րչափ կը վայելենք զանոնք: Յայնժամ կը զգանք այնպէս ինչպէս զգացին Աբրահամ ու Սարա երբ Մօրիա լեռան վրայ ետ դարձուեցաւ՝ իրենց զոհի յատկացուցած զաւակը իսահակ: Երջանիկ կ'ըլլայ մեր կեանքը երբ գիտնանք թէ մեր ամէն բրածը Աստուծոյ ուղածին պէս է, և զգանք թէ մեր բոլոր ունեցածը անորն է ու եթէ մեզմէ առնուի, դարձեալ ապահով տեղ մը կը պահուի:”

ԱՆՁՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՁՆՈՒՐԱՑՈՒԹԻՒՆ

“Աշխարհիս ամենէն թշուառներն անոնք են որ միայն իրենց անձը կը խորհին, ուրիշներուն երջանկութեան վրայ երբեք չեն խորհիր: Ո՛րչափ մարդիկ կը տեսնենք մեր շուրջը որ հանգստութեան, պատուոյ, հաճոյքի կամ բարձրացման հետամուտ են, միայն իրենց անձը գոհայնել կը փափաքին: Եթէ իրենց նպատակին հասնին, չատ քիչ երջանկութիւն ձեռք պիտի ձգեն, վասն զի ամէն բան եւին համար գործածուած կ'ըլլայ: Սակայն այլոց դարձուր լաւագոյն զգացմանցը հոսանքները: Ո՛րչափ աւելի երջանիկ պիտի ըլլաս երբ ապրիս բիւրաւոր սրտերու մէջ քան պիտի ըլլաս յիւր ապրելով միայն քու մէջդ: Ամբողջ սիրտդ դուրս թափէ այլոց համար ազգու, անշահախնդիր կորովի գործեր ընելով, հոգ չէ թէ

ո՛րչափ անձնուրացութիւն պահանջած ըլլան, և մինչև իսկ այս կենաց մէջ հարիւրապատիկ վարձատրութիւն պիտի ընդունիս: Մեր պարտքն է տիեզերքի ցուցնել էակ մը որ կը վայելէ այն ամէն վայելքները որոց համար ստեղծուած է մարդ: Այս ինչպէս ընելու ենք: Եւ մոռնալով և մեր խորհուրդները, ժամանակը, զգացումներն ու ստակը ուրիշներուն օգտին նուիրելով: Այսպէս ճշմարիտ երջանկութեան ներքին ու յարաճուն իրադործութիւն մը տեղի պիտի ունենայ: Ոչ ոք — թող ընէ ինչ որ կրնայ ընել այլոց համար — կրնայ կատարել այն անձնագոհութիւնը զոր կատարեց Քրիստոս մեզի համար: Քրիստոսի կեանքը նոյնչափ սիրելի էր իրեն որչափ ու է մարդու համար է իր կեանքը, այսու հանգերձ՝ յօժարութեամբ զոհեց զայն ուրիշներուն համար: Անձը ամէն բանէ աւելի սիրելը միշտ մեզ դժգոհ կ'ընէ: Անձնասիրութիւնը մեր մեծագոյն թշնամին է: Մեր բարեկամներուն խրատին անսալով շարունակ նուազ անձնուրաց ըլլալու վտանգին ենթակայ ենք: Երբ կը վարանիս թէ արդեօք առջևդ գտնուող երկու ընթացքներէն ո՛րը ընտրես, միշտ ընտրէ այն որ աւելի անձնուրացութիւն կը պահանջէ: Յայնժամ ապահովագոյն ու երջանկագոյն չաւրին մէջ պիտի գտնես անձդ, և քալես Անոր ճամբուն մէջ որ իր անձը ուրացաւ մեզի համար:”

ՅՈՒՐԲ ԳՐՈՑ ՈՒՍՈՒՄԸ

“Միշտ Սուրբ Գիրք ուսանելու յատակա-
գիծ մը ունեցիր: Կազմէ այնպիսի յատակա-
գիծ մը որուն պիտի սիրես հետեւիլ տարի-
ներով: Զանա ամէն կիրակի գոնէ երկու
ժամ տալ Աստուածաշունչը խնամով ուսա-
նելու: Կարգա սրբազան մատեանը կարգաւ:
Այս եղանակը առաւելութիւններ ունի, մա-
նաւանդ անոնց համար որ հոգերու և
աշխատութեան ներքեւ ճնշուած են, կամ ո-
րոց մտքերը մշակուած չեն: Կարդալու անյօ-
ժարութիւնը այս կերպով կը յաղթահարուի:
Սուրբ Գիրքը գոց ըրէ: Գոց ըրէ քեզի սի-
րելի հատուածները և կատարելապէս գոց
ըրէ զանոնք: Մի կրճատեր զանոնք: Եթէ
լաւ մը գոց ըրած ես, յայնժամ երբ ման-
կան մը դաս կու տաս, կամ Սուրբ Գիրքէն
խօսքեր կ'ըսես հիւանդի մը կամ կ'աղօթես,
ինքնաբերաբար պիտի գան կենաց ջուրին
այդ կաթիլները: Աստուածաշունչին լեզուն
աստուածաշնչական խորհուրդներուն լաւագոյն
մարմինն է: Աստուածաշունչին լեզուին մէջ
կայ գեղեցկութիւն մը ու զօրութիւն մը որ
չգտնուիր ուրիշ տեղ: Միտք պահէ Սուրբ
Գրոց խօսքերը ու ճշմարտութիւնները: Ստէպ
մտածութեանցդ առարկայ ըրէ զանոնք: Չենք
կրնար վստահիլ ամենէն հաստատ որոշում-
ներուն, կամ յանկարծական զգացմանց
մղումներուն. ճշմարտութիւնը առաջնորդելու

է մեզ: Ո՛րչափ բան կրնանք շահիլ Սուրբ
Գիրքը տանըհինգ տարի ուսանելով: Ան-
հատում հանք է այն և ամենէն թանկա-
գին աղամանները կը հանուին անկէ երբ
կը կարծենք թէ այլ ևս չպարունակեր գո-
հար: Պատմական մասերը կը վարձատրեն
երկարատե ու յաճախակի ուսումնասիրու-
թիւնները: Որչափ ժամանակ տանք իսրա-
յելի ազգին պատմութեան ուսման՝ շատ չէ:
Այս պատմութեան նկատմամբ երեք կէտ
կայ զորս միտք պահելու ենք: Իսրայելի ազ-
գը Աստուծոյ պատգամներն ընդունողներն
էին. անոնցմէ պիտի գար Մեսիան. Եկե-
ղեցւոյ հիմն էին: Մարդկային բնութեան
վրայ աւելի շատ տեղեկութիւն կը ստանանք
Եբրայական ազգին պատմութիւնը ուսանե-
լով՝ քան ու է ուրիշ աղբիւրէ: Եթէ կ'ու-
զենք Աստուծմէ սորվիլ, կարգանք այդ պատ-
մութիւնը. եթէ կ'ուզենք ճանչնալ մեր ան-
ձերը, մեր սրտերը լաւ մը պատկերացած
պիտի գտնենք անոր մէջ: Երբ կը կարդաս Սաղ-
մոսաց գիրքը և Առաքելոց Թուղթերը, մէն մի
բառի վրայ մտածէ, և ու աղօթէ ամէն համա-
րի վերջը. Թող հոգիդ երբեմն բերկրի Սուրբ
Գիրքը կարդալով, անոր առջև մտածելով և
աղօթելով: Ո՛րչափ յաճախ համար մը պիտի
ազդէ սրտին: Եթէ Սուրբ Գիրքը միայն թոյ-
լատրուի մեր դպրոցներուն մէջ առաջին տե-
ղը բռնել, փոյթ չեմ ընել թէ որչափ կարե-
ւորութիւն կու տանք միւս գիտութեանց:

ԶԱՍՏՈՒԱԾ ՓՆՏՈՒԵԼ, Ե՞՞. Ա. 1—20.

1. Է չատ պարզ գործ մը :
2. Շատ անկեղծ գործ մը :
3. Միայն Աստուծոյ հետ գործ մը :
4. Փրկութիւն մը քեզի՝ ճիշդ ինչպէս որ
ես, ոչ թէ ինչպէս որ չես :
5. Փրկութիւն մը որ ապահովուած է, և
ոչ երևակայական :

ՔՐԻՍՏՈՍ ԽԱԶԵԱԼ

1. Աստուած այգչափ սիրեց աշխարհը :
2. Միածին Որդին Հօր Աստուծոյ հաւա-
սար էր :
3. Ի յաւիտենից ֆրիատոս իր անհուն
մտքին մէջ ունէր փրկագործու-
թեան այս ծրագիրը :
4. Երբեք չքանեց Նա իր գործը :
5. Երբ ժամանակը լեցուեցաւ՝ այս աշ-
խարհը եկաւ :
6. Իր ամբողջ երկրաւոր կեանքը այս
գործին նուիրեց :
7. Մինչ վերջին դէպքերը կը մօտենային՝
իր աչքը այս մեծ գործին ուղ-
ղուած էր :
8. Իր վերջին տեսակցութիւնը աշակեր-
տաց հետ :
9. Քրիստոս Գեթսեմանի պարտեզին մէջ :
10. ,, իր սպանիչներուն առջև :
11. ,, խաչին վրայ :

12. Բրիտտոս հոգին կ'աւանդէ : [նէ :
13. ,, մեռելներէն յարութիւն կ'առ-
14. ,, երկինք կը համբառնայ :
15. ,, Աստուծոյ աջ կողմը կը նստի
մեզի համար բարեխօսութիւն ընե-
լու : Որո՞ց համար : Ի մէջ այլոց մեզի
համար որ աշխարհիս մէջ կը գտնուինք,
անոնց համար որ դեռ նոր վերստին
ծնած են . անոնց համար որ կ'անձ-
կան իրենց հոգիները փրկել . անոնց
համար որ կը բաղձան աւելի խորա-
պէս շահագրգռուիլ հոգեւոր խնդիր-
ներու . անոնց համար որ անվոյթ են :
16. Բրիտտոսի ամպերով գալը : Կը լբանէ
զանոնք որ զինք մերժեցին : Կ'ընդու-
նի իր աշակերտները : Անոնք իր հետ
երկինք կը համբառնան : Երկնից դռնե-
րը կը գոցուին : Փրկուողներուն երգը :
Յաւիտեան Բրիտտոսի հետ ըլլալուն
ստուգութիւնը :

ՆՈՐ ԵՐԳԸ, Յայտ. Ե. 9.

ዳይሬክቶር ሰላሳ ስላሰባ ለገዢው ማህበረ ሰባት

1. Մեզի համար մեռաւ :
2. Իր Սուրբ Հոգին տուած է մեզի :
3. Մեզ որդեգրած է իրենները բլլալու :
4. Ներած է մեր բոլոր մեղքերը :
5. Իր աստուածային զօրութիւնը, իմաստիւնը և սէրը նուիրած է իր ընտրեալներուն ծառայութեանը :

6. Մեզի պիտի շնորհէ իր ներկայութիւնը:
7. Մեզի պիտի շնորհէ իր համակրութիւնը:
8. Մեզ մասնակից կ'ընէ երկրի և երկնից մէջ արքայութեան:
9. Մեզ երբեք պիտի չլքանէ:
10. Մահուան ատեն մեր քովը պիտի կայնի:
11. Մեզ պիտի պաշտպանէ դատաստանին օրը:
12. Մեզ փառաց տունը պիտի տանի:
13. Մեզի նոր երգը պիտի սորվեցնէ:

—————▶▶▶▶▶◀◀◀◀—————

ԵՐՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ

ՕՐ. ԼԱՅՆԻ ՅԵՏ ՄԱՆՈՒ ԱՅԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդ մը մեռնելէն ետեւ իրեն նպաստաւոր երկու տեսակ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ: Հոս բոլորովին հաշուէ դուրս կը ձգենք ազդեցութիւն և համբաւ Աղեքսանդրի ու Նափոլէոնի նման մեծ զօրութեան տէր անձանց որոց անունները մարդկային պատմութեան մէջ անջինջ կերպով արձանագրուած են, որ սակայն էին հսկայ փառասիրութեան տէր անձինք, որոց նպատակը չէր մարդոց օգտակար ըլլալ կամ Աստուծոյ փառաց համար ապրիլ: Այսօրինակ ազդեցութեան հետ առ այժմ դործ չունինք: Մեր ուշադրութեան առարկայ եղածն է յետ մահու ազդեցութիւնն անոնց, որոց անունները

յետագայ սերունդներու սրտերուն մէջ մեծ տեղ մը կը զբաւեն, որ այլ և այլ եղանակներով ու աստիճաններով օրհնութիւն եղած են իրենց ազգին. իրենց ետեւ ձգած ազդեցութիւնը եղած է (1) քաղցրաբոյր յիշատակ մը բարձր ձգտումներու նուիրուած ազնիւ, անշահախնդիր կեանքի մը, որ օրհնութիւն եղած է այլոց, կամ (2) այնպիսի ազդեցութիւն մը՝ որ ունի կենդանացուցիչ ու ներշնչիչ զօրութիւն, և տարուէ տարի, թերեւս դարէ ի դար, կենդանի զօրութիւն մը կ'ըլլայ մարդկային ընկերութեան մէջ, դրականութեան մէջ, ազգային ու միջազգային կենաց մէջ, կամ Աստուծոյ հոգեկան թաղաւորութեան յառաջդիմութեան մէջ: Ամէն ճշմարիտ, անարատ, անշահախնդիր կեանք, երբ ինք կ'երթայ՝ ետեւ կը թողու քիչ շատ առաջին տեսակին նման ազդեցութիւն որ այնչափ հզօր կ'ըլլայ որչափ այդ կեանքը ունեցած ըլլայ բարձր նպատակ, եղած ըլլայ մաքուր, օգտակար և մեծահռչակ: Երկրորդ կարգի ազդեցութեան օրինակներ դիւրին է միտք բերել, Հոմերոս, Տանթէ, Շէյքսպիր, Ուալինկթըն, Ճոն Հաուերտ, Ֆլորենս Նայթինգէյլ, Ռսկեբերան, Գրիգոր Լուսաւորիչ, Լուտեր, և շատ ուրիշներ: Մօր մը ազդեցութիւնը, օրինակի համար՝ Ռսկեբերանի, Օգոստինոսի, Բեռնարդոսի կամ Ուալինկթընի մայրերուն, անբաժան կերպով զուգորդուած է իրենց մեծանուն զաւակաց ազդեցութեան

հետ, և նշանաւոր օրինակ է յետ մահու երկու կարգ ազդեցութեանց ալ:

Արդ, Մէյրի Լայըն յետ մահու երկու կարգ ազդեցութիւններն ալ ունի, և խիստ բարձր աստիճանաւ: Ուստի նախ մեր ուշադրութեան առարկայ ընենք յետ մահու ազդեցութիւնը Օր. Լայընի իրրեւ մտքի ու նկարագրի մեծ զօրութեան տէր, եղական դիրքով և սկիզբէն մինչև վերջը բոլորովին այլոց բարօրութեան նուիրուած կենօք ապրող անձի մը: Իր ամբողջ աշակերտութիւնը իրեն թիւն էր աւելի քան երեք հազար: Մտերիմ բարեկամութիւն հաստատած էր ոչ միայն անոնց, այլ նաև անոնց ծնողներուն, և բոլոր իրեն հետ առնչութիւն ունեցողներուն հետ: Թէ Օր. Լայըն իր աշակերտութիւններուն մտքերուն ու նկարագիրներուն մայրն էր յոյժ հազուադէպ աստիճանաւ, որուն նմանը տեսրակիս հեղինակը իրօք չգիտեր, վկայած են ամէն անոնք որ կը ճանչնային զինք ու իր գործը: Իր հոգևոր կեանքը, տարուէ տարի, օրէ օր, կը հոսէր, անտեսանելի առուններով իր աշակերտութիւններուն դիւրաթեք կեանքերուն ու նկարագիրներուն մէջ: Իր աշակերտութիւններուն մեծ մասը մէյմէկ Մէյրի Լայըններ եղան, վարեցին անոր կեանքին նման կեանքեր:

Օգնութեամբ անոնց որ ձեռնհաս են իր վարքը ու ազդեցութիւնը կշռել, որ ձեռնարկած են անոր մահէն ետքը անոր կենաց

ու գործին, նկարագրին ու ազդեցութեան էութեան վերահասու ըլլալ և գրելով արտայայտել զայն, ջանանք չափել իր յետ մահու ազդեցութեան այս առաջին տարրին զօրութիւնը ու արժէքը:

Մէյրի Լայըն յոյժ քաջակազմ էր, և կենաց սովորական ճնշման ներքեւ կրնար ապրիլ ութսուն տարի: Իր միտքը վերջին աստիճան սուր ու զօրաւոր էր: Կրնար կատարելապէս ըմբռնել մարդկային խորհրդոյ առարկայ ամէն խնդիր, վերացական ճշմարտութիւնները կրնար հասկնալ իմաստասէրի մը նման և զանոնք լուսաբանել կանացի մտքի մը ջինջ տեսողութեամբ: Իր խորհուրդները բիւրեղի նման պայծառ էին, և զանոնք արտայայտելու գրեթէ անզուգական կարողութիւն ունէր: Սակայն իր առողջ դատողութեան և մտքի հաւասարակշռութեան իր ստեղծիչ տաղանդին, ճարտարութեան, երկայնամտութեան և գործնական իմաստութեան հետ միութիւնն էր որ իր ժամանակի բոլոր սեռակիցներէ աւելի անուանի ըրաւ զինք:

Սակայն, այն բանը որ ըրած է Օր. Լայըն ու անոր ազդեցութիւնը այսչափ աննման էր դէպ Աստուած իր սիրոյն և մարդկային հոգիներուն բարիք ընելու իր փափաքին ջերմութիւնը, անկեղծութիւնը և յանկուցիչ զօրութիւնը: Իր աշակերտութեաց կենաց միջոցաւ կ'ազդէր բոլոր անոնց որ առնչութիւն

ունէին աշակերտութիւններուն հետ. և զանոնք կ'աշխուսէին աշակերտութիւններուն մարդասէր ու անձնուրաց կենաց ազդեցութեամբ:

Իր հաւատքը կենդանի ու անվախ էր: Ձինք ամենէն աւելի սիրողները զինք ամենէն քաջ ճանչցողներն էին, և իր ազդեցութեամբ անձնուրաց կեանք վարելու դրդուողները: Իր համակրութեան շրջանակը յոյժ լայն էր: Իր սէրն առօտար երկրաց առաքելական աշխատութիւններն խոր, հզօր ու մշտավառ էր: Եւ այս սէրը բացարձակապէս անշահախնդիր, անկեղծ ու ջինջ էր, ինչպէս ապառաժէն հոսող առուն:

Իր ընկերը, Օր. Կրանթ, կ'ըսէ իրեն համար, “կը հասկնար ու կը սիրէր Աստուծոյ բնութիւնը ու կառավարութիւնը: Խանդաղատանք ունէր Սուրբ Գրոց իբրեւ Աստուծոյ յայտնութիւնն դէպ ի մարդիկ. օրէնքը իր սրտին վրայ գրած էր և նշանաւոր դիւրութեամբ ուրիշներուն կը հասկցնէր զայն: Լիովին կը գնահատէր Աւետարանը իբրեւ կորսուածներուն համար փրկութեան ճամբայ բացող դիրք, և անոր բոլոր ճշմարտութեանց մասին կենդանի հաւատք ունէր, մանաւանդ Անոր վրայ որ նոյն ինքն ճշմարտութիւնն է: Քարեսիրական ջերմ՝ զգացումներ կը տածէր բոլոր անոնց հանդէպ որոց համար Գրիստոս մեռաւ, և ունէր խանդավառութիւն մը բոլոր փարոքութեամբ աշխատելու Փրկիչը ամէն մարդոց ծանօթացնելու համար: Կը հաւա-

տար թէ ինչ որ պէտք է կատարել՝ իրօք կրնայ կատարուիլ, և սակայն առանց Աստուծոյ օրհնութեան ամէն ջանք ապարդիւն կը մնայ, և Անոր վրայ անխախտ վստահութիւն մը միացուցած էր ուրախ սրտով անոր օրհնութեան ակնկալութեան հետ:”

Միշտ կը զգար ու իր աշակերտութիւններուն վրայ կը տպաւորէր անհատական պատասխանատուութեան զգացումը ամէն բանի մէջ, և Աստուծոյ վրայ ամենէն պատկառոտ ու սրտադին ապաւինութեան հետ կը յօդէր զայս: Կը կրէր մեծ, բարձր բաներու տենչացող հոգիներու հանդամանքները, և իր դիրքին բերմամբ, իր ազդեցութիւնը անդուգական եղաւ: Հեռակալ խօսքերը քաղուած են Օր. Լայընի մահէն ետեւ Տր. Հիչքոքի խօսած մէկ քարոզէն,

“Ինչպէս որ մեր Փրկիչը երբ երուսաղէմ կ'երթար վերջին անգամ, իր մօտալուտ չարահնքները աչքին առջև ունենալով, իր աշակերտներէն առաջ կ'անցնէր իբր թէ անհամբեր՝ չարչարուելու, այնպէս ալ Օր. Լայըն, երբ պարտականութեան ձայնը կը կանչէր, ուրիշներուն չէր սպասեր, այլ պատրաստ էր անոնցմէ առաջ անցնիլ, իր զօհողութիւնները, նուէրները և ջանքերը չափելով ոչ թէ ուրիշներուն օրինակներով, այլ իր պարտաճանաչութիւնով: Անհատական պատասխանատուութեան այս զգացումը միշտ իր աշակերտութիւններուն սրտերուն վրայ տպաւորել կը

Նանար մեծ յաջողութեամբ։ Այնչափ զօրաւոր էր իր հաւատքը մասնաւոր նախախնամունքութեանց վրայ որ իր սիրելի ծրագիրներուն գործադրութեան յապաղումը ու անյաջողութիւնը շատ քիչ վնասութիւն կը պատճառէին իրեն և ընդհակառակն զինք կ'առաջնորդէին աւելի խնամով քննելու թէ արդեօք իր մէջ կամ իր ծրագիրներուն մէջ սխալմունք մը չկայ որ պատճառ եղած է այդ յապաղման ու անյաջողութեան. և կրցածը ընելէ ետեւ, երկար ատեն ու զուարթ սրտով կը սպասէր Աստուծոյ բազուկին յայտնութեան։ Այնչափ յաճախ ակնատես եղած էր իրեն ի նպաստ գրեթէ հրաշալի միջնորդութեանց որ սոսկալի դժուարութիւններու և վտանգներու առջև իր հաւատքը յաճախ կը տեսնուէր թէ խորարմատ և առաձգական էր, մինչ ուրիշներունը շուտով տեղի կու տար։

“Կրթութիւնը զինք յարմար ըրած էր իր գործին ու անոր փառաւոր արդեանց։ Կը հիանանք երբ կը նայինք անոր աշխատութեանց քանակին ու մեծութեան վրայ։ Քիչեր աշխարհի համար այսչափ բան ըրած են իրենց կենդանութեանը, կամ այսչափ ճոխ կտակ մը թողած են իրենց մահուանէն ետքը։ Անոր պատմութիւնը ցոյց կու տայ մասնաւոր նախախնամութեան մը ձեռքը, գրեթէ նոյնչափ յայտնապէս որչափ Սբրահամի, Մովսէսի, Եղիայի կամ Պօղոսի հրաշալի պատմութիւնը. մեզ կ'ըսէ թէ ո՛րչափ

երանելի է վստահիլ Աստուծոյ երբ կը ջանանք բարիք գործել, թէ և խաւարը այնչափ թանձր ըլլայ մեր շուրջը որ մինչև իսկ քայլ մը հեռին չտեսնենք, և մեզ կը յորդորէ վստահ քայլերով յառաջանալ իբր թէ մեր առջև լոյս ըլլար։ Իր կեանքը կատարելագործեալ կեանք մըն էր և իր գործը կատարելագործեալ գործ մը։ Իր բոլոր կարեւոր ծրագիրները յաջողապէս գործադրուած և երկար ատենուան կատարուած փորձերով փորձուած էին, և վարժարանը ճիշդ ուրիշներու ձեռաց յանձնուելու դիրքին մէջ էր երբ մեռաւ։ Երանի թէ մեղի պատմէր թէ ինչպիսի աւելի ընդարձակ ծրագիրներ կը պատրաստէ և կը գործադրէ հիմա տիեզերքի բարելաւումը և թէ երկրի վրայ իր սաացած կրթութիւնը ո՛րչափ յարմար ըրաւ զինք, վերը, աշխատութեան ազնուագոյն դաշտին համար. այնպէս որ այս նախախնամական արարքները որ մեղի իրենց վախճանը լրացուցած կը թուին հոս աշխարհիս մէջ, արդեամբ միայն անհրաժեշտ միջոցներ եղած են զինք պատրաստելու այնպիսի գործի մը որ իր բոլոր կարողութիւնները պիտի զբաղեցնէ ու մեծ բերկրութիւն պիտի տայ իրեն՝ յաւիտենական բոլոր դարերուն մէջ։”

Դառնանք յետ մահու ազդեցութեան երկրորդ տեսակին, այսինքն՝ կենդանացուցիչ ու ներշնչիչ զօրութեանց ազդեցութեան,

զորս մարդոց մէջ կը ծնուցանեն անհատական կեանքեր — որ տարուէ տարի մշտնջենաւորապէս օրհնեալ պտուղներ կու տան — և հարցընենք թէ Օր. Լայընի կեանքը ու գործը ունէ՛ր այս կարգի ազդեցութիւն և ո՛րչափ մեծ ։

Առաջին իրողութիւնը որ մեր ուշադրութեանը կը ներկայացայ և որ հաստատական պատասխան կու տայ այս հարցման, սա է թէ Մէյրի Լայընի ի Սաութհ Զէտլի կատարած գործը, որ շատ տեսակէտներով եզական էր, ծանր վնաս չկրեց, իր յառաջադիմութիւնը արդեամբ չկասեցաւ անոր մահուամբ, ոչ ալ այդպէս եղած է անոր մահուանէն մինչև հիմա տեղը քառասունըվեց տարուան միջոցին ։ Վարժարանը հիմա գոլէճ եղած է ։ Իր ուսման յայտագիրը ճոխացուած է ։ Կանոններու, զանգակներու և տեսուչներու դրած սանձերը, մասամբ թուլցուած են կամ տեղի տուած են աշակերտուհիներուն մտքերուն աւելի ազատ ու առաձգական զարգացման պահանջներուն առջև ։ Աշակերտուհեաց կամաւոր ծառայութեան յաջորդած է փոքր ի շատէ վճարեալ ծառայութիւն ։ Գիտութեանց ճիւղերը շատ աւելի ընդարձակուած են, և մակածական մեթոտը մուծուած է գոլէճին մէջ ։ Գեղեցկութիւնը աւելի մեծ բաժին ունի չէնքերուն ու պարտեզներուն մէջ ։ Սակայն ասոնք փոփոխութիւններ չեն Օր. Լայընի ծրագիրներուն մէջ, այլ անոնց բնական զարգացումը ։

Մաունթ Զոլեոք չէ և երբեք չէ եղած այնպիսի վայր մը ուր հարուստ ծնողներ յաճախ զրկեն իրենց աղջկները ։ Ուտեստի, բնակութեան և դաստիարակութեան վճարմունքը հաստատութեան հիմնարկութեան ժամանակի վճարմունքին գրեթէ չորս անգամն է հիմա ։ Սակայն շատ ծնողներ ամէն տարի այս գումարին քառապատիկը կը վճարեն աղջկան մը դաստիարակութեան համար, և պէտք չէ մոռնանք թէ բոլոր դպրոցական ծախքերը 60 տարուան մէջ յոյժ բազմացած են ։ Կարևոր կէտը սա է որ, աներկբայ, Մաունթ Զոլեոքի գոլէճը իր բոլոր էական կէտերով է ճիշդ նոյն գոլէճը զոր Մէյրի Լայըն բացաւ, միայն զարգացած ու ճոխացուած և աւելի ազդու միջոց մը եղած՝ ներկայ սերունդը դաստիարակելու, իբր թէ տակաւին Օր. Լայըն ըլլար անոր տնօրէնուհին ։

Սակայն Օր. Լայընի յետ մահու ազդեցութեան մշտատևութեանը ուրիշ տեսակ ու աւելի աչքի զարնող ապացոյց ունինք, և այս ապացոյցը երբեակ է . (ա) Միացեալ Նահանգաց մէջ բաղմամբի հաստատութիւններ հիմնուած են յայտնապէս Օր. Լայընի վարժարանին վրայ ձևուած, ու գիծ առ գիծ ընդօրինակուած տիպար պատկերէն, և նմանօրինակ յաջողութիւն գտած են ։ Այսպիսի դպրոցներու աւելի մեծ թիւ մը հաստատուած է աշխարհի գրեթէ բոլոր մեծ միսիոնարական դաշտերուն մէջ, որոց կազմակեր-

պութիւնները կը տարբերին վերոյիշեալ վարժարանէն միայն ժամանակի, տեղի ու ցեղի պահանջներուն համեմատ: Թուրքիոյ մէջ հիմնուած աղջկանց բարձր վարժարանաց մեծ մասը Օր. Լայընի դպրոցին վրայ ձևուած են: Հնդկաստան և Չինաստան, Հարաւային Աֆրիկէ և Խաղաղական Ռվիանոսի կղզիները գտնուածները, նոյնպէս անոր յաջող ընդօրինակութիւններն են: (բ) Աղջկանց դաստիարակութեան համար ուրիշ դպրոցներ ու դղէճներ ևս հիմնուած են, — զոր օրինակ երկու յոյժ ընդարձակ և նշանաւոր դղէճներ նոյն իսկ Մասաչուսեցի մէջ — որ չեն հետեւիր ճշդիւ Մաունթ Հոլեոքի վարժարանին ծրագրոյն. դասընթացքները աւելի ճոխ ու ընդարձակ են, աւելի բարձր է վճարմունքը և աւելի լայն ու ազատ առպարէզ կ'ընծայեն մտաւոր զարգացման, սակայն բոլորն ալ աներկբայ մեծ մասամբ օգտուած են Սաութհ Էէտլիի վարժարանին ձեռք բերած արդիւնքներէն, և յիշատի ուղղակի Մէյրի Լայընի կը պարտին այն մղումը որմէ ծագում առին: Այս նշանաւոր ապացոյց մըն է թէ մարդու մը կեանքը ո՛րչափ բարեբար աղգեցութիւն կրնայ ունենալ իր շուրջը: Դիւրին էր մակարերել այն յաջողութենէն զոր ունեցաւ Օր. Լայըն Մաունթ Հոլեոքի վարժարանին մէջ, ուր հարկադրուեցաւ բազմաթիւ աշակերտուհիներ ետ դարձնել տեղւոյ չդոյութեան համար, թէ ու-

րիշ նմանօրինակ հաստատութիւններ ալ պէտք էին: Եւ զարմանալի պիտի ըլլար եթէ իրմէ դաստիարակուողները կարող չըլլային իրենց ուսմունքը քանի մը կէտերու մէջ զարգացնել: Ճիշդ զայս նախատեսեց նոյն ինքն Օր. Լայըն: (գ) Մէյրի Լայընի մահէն ի վեր, աղջկանց դաստիարակութիւնը մեծապէս ընդարձակելու փափաքը ու միտումը մեծ քայլերով աճած է: Ընդհանուր եղած է սա համոզումը, զոր Մէյրի Լայըն արտայայտեց 60 տարի առաջ, թէ աղջիկները նոյնչափ դաստիարակութիւն ընդունելու են աշխարհի մէջ մայրերու դեր կատարելու համար, որչափ տղաք՝ աշխարհի մէջ այր մարդոց գործեր ընելու համար: Եթէ հարցուի թէ ո՞վ տուած է մեծագոյն մղումը ու գրգիռը Միացեալ Նահանգաց մէջ այս համոզման զօրանալուն՝ առանց վարանման կը պատասխանենք, Մէյրի Լայըն:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց բոլոր արեւմտեան նահանգներուն մէջ, և մասամբ ալ արեւելեան նահանգներուն մէջ, երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ մի և նոյն գղէճներուն մէջ կ'աշակերտին, միատեղ դաս կ'առնեն և միատեղ կ'ընեն ամէն հասարակաց վարժութիւն, մի և նոյն սրահին ու դասարանին մէջ: Դաստիարակութեան այս դրութիւնը ձեռով կը տարբերի Մէյրի Լայընի հաստատածէն, սակայն Մէյրի Լայընի ոգին, և անոր կենաց մեծ բաղձանքը ու ձգտումը մարմնացած են այս գղէճներուն մէջ ու ա-

նոնց մէջ որ հիմնուած են լոկ աղջկանց հաւմար: Այս սոսկ խօսք չէ: Դիտէ այն սկզբունքները որ վաթսուն տարի առաջ Օր. Լալընի ծրագիրներուն հիմը կը կազմէին, և որ մեծաւ մասամբ անոր մտքին ծնունդներն են.

1. Յետին ծայր խնայողութիւն ամէն բանի մէջ. ծախքերը կարելի եղածին չափ քիչ ընել, որպէսզի չափաւոր կարողութեան բայց զօրաւոր մարմնոյ ու մտքի տէր և յառաջդիմութեան ջերմապէս փափաքող անձինք վայելեն բարձրագոյն դաստիարակութեան բոլոր պատեհութիւնները:

2. Վարժարանին մասնաւոր նպատակը պարտի ըլլալ արդէն քիչ շատ դաստիարակեալ աշակերտուհիներ պատրաստել վարժուհի ըլլալու:

3. Ընտանեկան զգացում մը մշակել, մանաւանդ ընդհանուր առտնին ծառայութեամբ, որուն մէջ ամէնն ալ բաժին ունենան:

4. Ամէն բան բոլոր ջանքով և ճշդութեամբ ընել:

5. Նկարագրի շինութիւնը համարիլ աւելի կարեւոր գործ քան հմտութեան բոլոր մթերքը ի միասին, և միշտ առաջնութիւն տալ անոր:

6. Դպրոցին միշտ բաբախել տալ մանաւանդամբողջ կենաց ու հմտութեանց՝ Աստուծոյ ու ընկերներուն կատարեալ, մտացի և սրտազին նուիրման փափաքին որ տեսնուի վարժուհիներուն վրայ ու մշակուի բոլոր աշակերտուհիներուն մէջ:

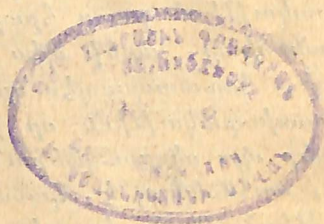
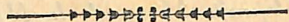
7. Եւ իբրեւ հետևութիւն նախընթաց սկզբունքներուն, կամ լաւ ևս իբրեւ պայման անոնց յաջողութեան, ամէն վարժուհի առաջնորդել, ոչ թէ քչելու աշակերտուհին և անոր հետեւելու, այլ ըլլալու և ցուցնելու, և ոչ միայն իւրաքանչիւրը իր ճիւղին մէջ, այլ ամէն բանի մէջ՝ կենաց ու վարուց այն մտատիպարը, այն անյողդողդ ձգտումը դէպ իրագործում բարձրագոյն գաղափարականաց, որ միշտ լաւագոյն ու ազդուագոյն մշտմն է դեռահասներու մտաց, իրենց ուսման ընթացքին մէջ:

Թէ ասոնք էին Մէյրի Լայնի յաջողութեան գաղտնիքը, անտարակուսելի է. թէ այս սկզբունքները, գոնէ իրենց էական ու ազդու զուգորդութեամբ, մեծաւ մասամբ նոր էին իր օրուան համար, անժխտելի է. թէ ասոնք կենսատու և շինիչ տարրեր եղած են լաւագոյն դպրոցներուն որ վերջին վաթսուն տարուան մէջ հիմնուած են Ամերիկայի քրիստոնեաներուն ձեռքով և թէ յոյժ հզօր ազդեցութիւն գործած են իդական սեռին դաստիարակութեան բոլոր հրաշալի յառաջդիմութեան վրայ, արեւի պէս պայծառ է: Բաց աստի, հաւասարապէս պայծառ է որ ամէն դաստիարակութիւն որ չընդունիր և չգործադրեր այս սկզբունքներուն գոնէ վերջին չորսը, սահմանեալ է, կանուխ կամ ուշ, անյաջողութեան մատնուիլ դեռահաս մտքերը գործնական կեանքի պատրաստելու հա-

մար դաստիարակութեան և կրթութեան բո-
լոր հիմնական վախճաններուն մէջ:

Այսպէս շատ համառօտաբար նկարեցինք
աշխարհի ամենէն անկեղծ, ամենէն ազնիւ,
ամենէն համեստ և ամենէն օգտակար կա-
նանց միոյն կեանքը ու վարքը, զորքը ու
ազդեցութիւնը: Օր. Լայըն ունէր փայլուն
ձիւրքեր, վարեց նշանաւոր կեանք մը, ունե-
ցած է անմահական ազդեցութիւն մը:

Ասոր նման շատ անարատ ու անձնուէ-
ր կեանքեր վարած են անծանօթ մարդիկ, սա-
կաւորաց համար նուազ տեսանելի դիւրե-
րու մէջ: Եւ սուք կու տանք Աստուծոյ այսպիսի
կեանքի մը համար, որ ամենուն տեսանելի
տեղ մը զետեղուած էր՝ ըլլալու օրինակ ա-
մենուն:

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0052444

18228/

